

שרשרת הדורות

Sharsheret Hadorot

חקר תולדות המשפחה היהודית

סדר יד', מס 1	החברה הגניאלוגית הישראלית	סתיו 1999
---------------	---------------------------	-----------

תוכן

1 בשער
	יוכבד קלוזנר
2זו"ח על פעילויות החברה הגניאלוגית הישראלית לשנת תשנ"ט (1998-1999) וכן פיר סטרווייס
4ביכזה שקיבלה "שרשרת הדורות" על קבלת הפרס. עדה הולצמן
4הענקת פרסים ע"י IAJGS ניו-יורק, 1999
5תודה לכל התורמים להצלת "שרשרת הדורות" ראובן גפתי
5מילגה לחבריו מטעם המוזיאון לנחישות היהדות הדוברת התגורית באפריקה
6הספריים באימפריה העות'מאנית: נדודיהם במרוצת השנים ומקורות גניאלוגיים
	ליאון ב. טראנטו
10דברים על יהדות צ'כוסלובקיה
	שלמה שמידט
12גניאלוגיה והיסטוריה
	אסתר רטון
15בחזרה לבוקובינה - מסע שורשים לרדארץ ולסדגורה
	ברוס רייש
20גימי שמים בשנות היהודים
	מטילדה טלר
21לוטר חברי דן בילב
	אסתר רטון
22הרענות שונות
22הספריות - רכישות חדשות
23סיכומי מאמרים מוצג כ"ע בשפה הצרפתית
	מטילדה טלר

הרשו נא לי לפתוח בנימה אישית. אל "שרשרת הדורות" הגעתי במקרה, ובדרך עקיפה. בדרך עקיפה - כי העוסק בגניאלוגיה במשפחתנו הוא בעלי, ואני רק עוזרת לידו, ובדרך מקרה - כי, כמו שקורה כל-כך הרבה בגניאלוגיה, גם אל העיסוק עצמו בתחום הגענו במקרה. יחד עם כל זה, ישנו גם נתיב ישיר שהביא אותי לשרשרת הדורות, ונתיב זה הוא אהבתי לשפה העברית.

אמת מקובלת היא, שקיים קשר הדוק בין גניאלוגיה והיסטוריה. אין לתאר היום מחקר גניאלוגי שאינו מתחשב בהקשר ההיסטורי ומשתלב בו. אבל גם הגיאוגרפיה היא תחום שממלא תפקיד במחקר הגניאלוגי, בייחוד בגניאלוגיה של העם היהודי. לעתים המחקר מחייב התפשטות על-פני אזורים נרחבים, ולפעמים דווקא צמצום והתמקדות באזור מסוים אחד. שלושה מאמרים בחוברת זו קשורים לגיאוגרפיה: ליאון טראנטו בוחן במאמרו את תולדות הספרדים באימפריה העות'מאנית, בראי פיזורם באימפריה עצומה זו; שלמה שמידט מתאר את פְּעֵלִם בארץ של עולי אזור אחד באירופה - צ'כוסלובקיה; והמאמר של ברוס רייש הוא תיאור של מסע באזור גיאוגרפי מצומצם למדי, בוקובינה, מולדת אבותיו.

אנו נוגעים בחוברת זו - בקצה המזלג - באחד הנושאים המרתקים, לדעתי, בתחום הגניאלוגיה: נושא השמות היהודיים. מטילדה טג'ר מגישה לנו רשימה קצרה על שמות פרטיים ושמות-משפחה יהודיים הקשורים לגרמי השמיים: השמש, הירח והכוכבים. הפזורה היהודית, במקומות כה רבים ובין עמים כה רבים, הביאה לגיוון עצום בשמות, הן שמות המשפחה והן השמות הפרטיים. השמות הוחלפו, הותאמו לשפת המקום, הוסוו כדי להסתיר את יהדות נושאייהם, שמות חדשים אומצו, ועוד ועוד. אני מקווה שהמאמר הקצר של גב' טג'ר יעורר את יצר הכתיבה של המעוניינים בנושא, ונזכה למאמרי המשך בתחום מרתק זה.

אנו מבקשים לפתוח מדור חדש, "פינת העצה הקטנה", בלשון אחרת "טיפים". אנו מזמינים כל מי שחושב שיוכל לעזור בידע שלו, במיומנות שלו בשימוש בתוכנות גניאלוגיות שונות, או בשטחים אחרים, שיתחלק עימנו בידעותיו ויגיש לנו מספר שורות. אני בטוחה שקוראינו יהיו אסירי תודה.

אני מבקשת לסיים בברכת שנה טובה וחורף גשום. וכמו שהיה אומר הכהן הגדול ביום הכיפורים כשהיה מבקש על עם ישראל: שתהיה לנו שנה "גשומה, ואל ייכנס לפניך תפילת עוברי דרכים לעניין הגשם בשעה שהעולם צריך לו", גם אנחנו, להבדיל, נבקש: אל תתחשב בכך שאנו עולים פעם בחודש מהשפלה ומהנגב כדי לשמוע את ההרצאות, נשתדל לנסוע גם בגשם - רק שיהיה מספיק גשם כשאנו צריכים לו.

יוכי 9802 קלוני

דו"ח על פעילויות החברה הגניאלוגית הישראלית (IGS) לשנת תשנ"ט (1998-1999) ז'ן-פייר סטרווייס, יו"ר

להרחיב פעולה ברוכה זו גם לאזורים אחרים בארץ.
3. השנה נפתחו גם שתי קבוצות דיון מיוחדות (SIG):
קבוצת ארץ ישראל, ובראשה שמואל אבן-אור, וקבוצת
הספרדים באימפריה העות'מאנית/בולגריה/יוון ובראשה
מטילדה טג'ר. כל זאת נוסף לקבוצות הקיימות: הונגריה
(בראשה מנשה דוידוביץ), ליטא (בראשה רוז
לרר-כהן), גרמניה/אוסטריה (בראשה אסתר רמון),
ופולין (בראשה ז'ן-פייר סטרווייס). חלק מקבוצות
הדיון מקיימות קשרים טובים עם הארגונים השונים של
יוצאי הארצות המתאימות. קבוצות הדיון פתוחות לכל
החברים בארץ, ובסך הכול אנו מציעים לחברינו,
בהרצאות הרגילות בירושלים ובפגישות בסניפים
ובקבוצות הדיון, כ-4 או 5 פגישות בחודש.

דינמיות חדשה זו גרמה גם כמה בעיות ארגוניות
ולוגיסטיות: איך להתאים את תקנות החברה כך שייצגו
את המבנה החדש ואת הפעילויות הנוספות, איך לחלק
את המשאבים, איך לתאם את קבלת ההחלטות, איך
לקבוע את אחריות הגובר, וכו'. התקיימו מספר דיונים
בנושאים אלה, והוגשו הצעות. לא פתרנו את כל
הבעיות, אבל הגדרנו, בעזרת עורך דין, שורה של
הצעות לתקנות פנימיות שיעזרו לנו לנהל את עניינינו,
כהרחבה לתקנות הכלליות הקבועות בחוק. סידרת
תקנות פנימיות אלה תוצג במיטמך נפרד ותוגש לאישור
האסיפה הכללית. היא תופיע כנספח לתקנות הכלליות.

5. בעזרתם האדיבה של Lexicom ושל מנהלה צמח
יעקבזון, עיצבנו מחדש את האתר שלנו באינטרנט, ואנו
מפרסמים בו את תוכנית הפעילויות שלנו, את תוכן
העניינים של "שרשרת הדורות", מידע על החברה
הגניאלוגית הישראלית, על סניפיה ועל קבוצות הדיון
(SIG) שלה, ומידע גניאלוגי כללי.

הדואר האלקטרוני הוא מכשיר מצוין להחלפת מידע
מהירה וזולה. כמעט למחצית מחברינו יש דואר
אלקטרוני, ואנו משתמשים בו יום יום להעברת
הודעות, תזכורות וכדומה.

6. אנו ממשיכים במאמצינו לשפר את "שרשרת
הדורות" בתוכן ובמראה, להוסיף מדורים ולשקף בה
את פעילויות החברה. אנו ממשיכים לשמור על הפורמט
הדו-לשוני. מספר העמודים גדל, והוא עומד עכשיו על
60 בממוצע, ויחד עם זאת הוקטנו העלות וזמן ההפקה
של כל עיתון. כיצד? על-ידי שימוש מוגבר במעבדי
תמלילים, בדואר אלקטרוני ואף בסורקים (scanners),

1. בחודש יוני 1998 ביקשו אסתר רמון וצמח יעקבזון
להשתחרר מתפקדיהם, והאסיפה הכללית של החברה
בחרה את הנהלה החדשה: ז'ן-פייר סטרווייס יו"ר,
מטילדה טג'ר מזכירה (ממשיכה), בנט שלין גזבר.
האסיפה בחרה גם באביבה נאמן כעורכת החדשה של
"שרשרת הדורות", וראובן נפתלי ממשיך בתפקידו
כספרן.

2. ההישג העיקרי של החברה היה ייסוד סניפים
בבאר-שבע ובתל-אביב. בשני המקומות דאגו החברים
למציאת מקום קבוע לפגישות, הזמינו מרצים, פרסמו
את פעילויותיהם והתחילו להקים ספריות.
כל סניף בחר הנהלה משלו. הנהלת סניף באר-שבע:
מרתה לב-ציון יו"ר, שירלי רוזן מזכירה, וחנה פורמן
גזברית. הנהלת סניף תל-אביב: אביבה נאמן יו"ר, חוה
אגמון מזכירה, דוב בירן גזבר.

הקמת הסניפים השפיעה גם על הפעילויות בירושלים.
היתה ירידת מה בהשתתפות בהרצאות, אבל נוספו
חברים חדשים. גם בסניף ירושלים נבחרה הנהלה:
שלום ברונשטיין יו"ר, רוז לרר-כהן מזכירה, בנט שלין
גזבר.

כמצופה, הביאה הקמת הסניפים קהל חדש לחברה
הגניאלוגית, שלא יכולנו להגיע אליו לפני-כן. המספרים
מדברים בעד עצמם. מספר החברים גדל מ-120
ל-143, גידול של 20%. רשימה שמית של החברים,
נכון לאוגוסט 1999, תחולק במיטמך נפרד. כ-20
חברים קשורים לסניף באר-שבע, 35 לסניף תל-אביב,
ומספר חברים ביקשו שלא להתקשר עם סניף כלשהו.
ההרצאות בסניפים משכו אליהם לא רק את החברים
המקומיים, אלא גם חברים ממקומות מרוחקים יותר,
שהיו מעוניינים לשמוע את ההרצאות.

הנהלה שנבחרה ביוני 1998 ראתה את תפקידה
כתפקיד ארצי, ובמסגרת זו עודדה את הסניפים
החדשים ותמכה בהם בדרכים שונות: תמיכה כספית,
תיאום להבאת מרצים-אורחים, תרומה של חומר בסיסי
(כגון JGFF, פרויקט בתי-העלמין ב-CD-ROM,
קלטות וידאו וכו'), פרסום סיכומי ההרצאות
ב"שרשרת הדורות", הפצת דף מידע ופרסום
הפעילויות באינטרנט, וכן הדרכה בענייני נוהל. אבל
המאמץ העיקרי נעשה כמובן על-ידי חברי-הסניפים
עצמם, שקיבלו על עצמם את האתגר לפתח במקומם
מסגרת למחקר גניאלוגי. זהו הישג גדול, והיינו רוצים

על-ידי המאמץ המיוחד של חברי המערכת המתנדבים (אין יותר שימוש בפקסים, אין צורך לשלם לגורמים חיצוניים עבור הדפסה, תרגום והגהה של המאמרים), ועל-ידי הורדת עלות ההדפסה. אנחנו מעורבים עתה בכל תהליך ההפקה של הביטאון: כתיבת המאמרים, עריכה, הדפסה, תרגום, ביקורת ותיקונים, הוספת איורים, עיצוב גראפי, אריזה ושיגור בדואר - כל זה נעשה על-ידי מספר מתנדבים מסורים. אנו מקווים שהורדת העלות תאפשר לנו להוסיף חוברת בשנה ולהפוך את "שרשרת הדורות" לרבעון. לבסוף, אני מבקש לחזור ולהודיע בגאווה כי "שרשרת הדורות" קיבלה לפני חודשיים את 'פרס הביטאון המיוחד' בכנס הגניאלוגיה היהודית בניו-יורק, ואף זה מוכיח את ערך הביטאון שלנו.

תוכנית הפעילויות השונות של הסניפים ושל קבוצות הדיון מתפרסמת עתה בדף מידע דו-לשוני מיוחד (עמוד אחד או שניים), הנשלח לחברים וניתן להציגו במקומות ציבוריים שונים.

7. פעילותנו במישור הארצי:

- * הסבנו את תשומת לבו של הקהילה הגניאלוגית היהודית הבינלאומית לעובדה שנגבנו ספרי יזכור מספריות יד ושם ומבית-אריאלה, בתקווה שנוכל להשיג עותקים חדשים במקומם.
- * החברה הגניאלוגית הישראלית חידשה את קשריה עם החברה הגניאלוגית בגליל.
- * החברה השתתפה בכנס הרביעי בנושא השמות היהודיים, באוניברסיטת בר-אילן.
- חברתנו מפגינה נוכחות מוגברת גם במישור הבינלאומי:**
- * מזכירתנו עונה על מספר גדול והולך של שאלות המגיעות בדואר האלקטרוני מחוץ לארץ.
- * כל סניף של חברתנו חבר באיחוד הבינלאומי של החברות הגניאלוגיות היהודיות (IAJGS), דבר שנותן לישראל משקל גדול יותר בארגון הבינלאומי.
- * שישה מחברינו השתתפו בכנס הבינלאומי בניו-יורק,

שניים מהם כמרצים.

* קיימנו פגישות עם גניאלוגים יהודים בעלי מוניטין עולמיים, כמו סלי-אן אמדור-זק, קרן פרנקלין, סוזן קינג וסטנלי דיימנד, וביססנו את היחסים המועילים איתם.

* אחדים מחברינו הם פעילים מאוד בפורומים של האינטרנט ובפרוייקטים של JewishGen.

* הסכמנו לשתף פעולה עם הפדרציה האירופית של החברות הגניאלוגיות היהודיות, המתארגנת עתה.

* הודענו על כוונתנו לארח בישראל את כנס החברות הגניאלוגיות היהודיות ב-2004, וביקשנו את החברה הגניאלוגית בגליל להשתתף.

8. צוות הספרייה חיבר קטלוג חדש של הספרים והעיתונים בספרייה, שניתן לראות באתר שלנו באינטרנט. הודות להרייט קסו התאפשר לנו להאריך את שעות פתיחת הספרייה. קנינו ספרים חדשים ונרשמנו כמנויים לעיתוני SIG חשובים. גידול הספרייה מצריך מקום יותר גדול, ואנו חושבים להעביר את הספרייה ואת ההרצאות למקום חדש.

9. צד חלש של חברתנו הוא שעדיין לא התחלנו לעבוד יחד ביצירת בסיס נתונים גניאלוגי חדש, להכין מפתח לחומר הארכיוני, לתעד את המקורות הגניאלוגיים בארץ, להשתתף בפרוייקט בתי העלמין, וכו'. קיימים הרבה פרויקטים קטנים ובינוניים, שנוכל להשתתף בהם, אם ימצאו מתנדבים. הפרוייקטים האלה יכולים לתרום רבות לחברינו ולקהילה הגניאלוגית היהודית בעולם.

אין ספק כי החברה הגניאלוגית הישראלית יכולה לרשום לפנייה הישגים רבים השנה, אך אין ספק, כמו-כן, כי ניתן עוד לשפר הרבה בעתיד, בהשתתפותם הפעילה של כל החברים.

אנו מאחלים לכם שנת גניאלוגיה יהודית מוצלחת.

הענקת פרסים בכנס IAJGS 1999, ניו-יורק

של פולין היהודית.

פרס על תכנית יוצאת מן הכלל, המקדמת את המטרות של הגניאלוגיה היהודית, מוענק לחברה הגניאלוגית היהודית של משיגן. מר סטיבן רוזמן, נשיא החברה, מקבל את הפרס.

בהערכה על תכנית המוכיחה רמה גבוהה של יצירתיות, כישרון ארגוני ורוח צוות. אנו משבחים את יכולתך להגיש לחברים מגוון כה רחב של פעילויות מלהיבות, המסוגלות להפעיל את חוקר המשפחה החדש והוותיק גם יחד.

פרס על ביטאון מיוחד של חברה באיחוד העולמי של החברות הגניאלוגיות היהודיות (IAJGS), מוענק לחברה הגניאלוגית הישראלית.

ז'ן-פייר סטרווייס, נשיא החברה, מקבל את הפרס. בהערכה ל"שרשרת הדורות", כתב-עת לחקר המשפחה היהודית, על טיפול מצוין בנושאים שונים, החל ממאמרים מלומדים המבוססים על מחקר מקורי ועד לפריטי חדשות על פעילויות גניאלוגיות ומקורות בישראל, ועל הנכונות לחלק את המידע הזה עם גניאלוגים ברחבי העולם, בפירסום המאמרים הן בעברית והן באנגלית.

פרס לפרוייקט מיוחד המקדם את המטרות של גניאלוגיה יהודית, מוענק לחברה הגניאלוגית היהודית של ניו-יורק, על כך שיזמה את Jewish Genealogical Family Finder. אסטל גוזיק,

נשיאת החברה, מקבלת את הפרס.

מתחילתו היה ה-Family Finder מקור בעל ערך רב לאין ספור גניאלוגים. מקור זה איפשר למצוא קשרים דרך שמות משפחה משותפים ושמות המקומות שבהם חיו אבות המשפחה, ובכך איפשר לבני משפחה המפוזרים בעולם למצוא אלה את אלה ולחלק ביניהם ידיעות. באמצעות הפרס הזה אנו מבקשים להביע את הערכתנו העמוקה לכל אלה שיזמו והקימו את הפרוייקט המקורי.

בעת הנשף בערב האחרון של הכנס הודיעה אן פדר לי (Ann Feder Lee) מהנוולו, יו"ר ועדת הפרסים, על פרסי IAJGS 1999 ואף העניקה את הפרסים. להלן 6 מקבלי הפרסים, והכתוב על הלוחות שהוגשו לזוכים:

פרס על מפעל חיים, מוענק לארתור קורצווייל.

בהערכה רבה על עבודתך הפורצת דרכים חדשות, והמלמדת אותנו שהלימוד של תולדות המשפחה היהודית הוא אפשרי, למרות שנים של הרס קהילות, ולמרות הגלות והשואה. בהיה תמיד אסירי תודה לך על כך שהראית לנו את הדרך, ועל ההשראה שהאצלת הן על כל הגניאלוגים היהודיים והן על החברות הגניאלוגיות היהודיות החדשות המוקמות והולכות בכל העולם, הודות לחזון שלך.

פרס על תרומה מיוחדת לגניאלוגיה היהודית דרך האינטרנט, מוענק למפעל הכנת המפתחות לרישומים יהודיים בפולין (Jewish Records Indexing-Poland). מר סטבלי דיימנד מקבל את הפרס בשם כל העובדים בפרוייקט.

בהכרה ובהערכה על בסיס נתונים יוצא מן הכלל, נגיש באינטרנט, שהגיע לאחרונה לחצי מיליון ערכים וממשיך לגדול. בסיס נתונים זה לא רק עוזר לחוקרים אין-ספור, אלא גם מוכיח מה אפשר להשיג על-ידי עבודה משותפת של מתנדבים רבים, והוא משמש השראה ודגם לבסיסי נתונים המכסים אזורים גיאוגרפיים אחרים.

פרס על תרומה מיוחדת לגניאלוגיה יהודית באמצעות הזמרת מודפס, מוענק למרים ויינר על ספרה "שורשים יהודיים בפולין" ("Jewish Roots in Poland").

בהערכה על ספרך "שורשים יהודיים בפולין". הצלחתך בהצגת הרשימה המאושרת הרשמית הראשונה של מיסמכים יהודיים בארכיוני פולין הופכת אותו למכשיר יוצא מן הכלל לאיתור מקורות. התמונות והאיוורים המלווים את הטקסט מחזירים לחיים את העולם האבוד

ברכה שקיבלה "שרשרת הדורות" על קבלת הפרס

כל הכבוד לשוקדים במלאכה,
הכותבים, העורכים הרואים הברכה.
דור לדור יתועד, יצורף לשרשרת,
עצי החיים יבלבו, נישאים לצמרת.
יישר כוח לכזאת חוברת
וכזאת אגודה נהדרת!

עדה הולצמן

תודה לכל התורמים להצלחת "שרשרת הדורות"

ראובן נפתלי

שנשמרת עד היום. הדבר השתקף בעיצוב הביטאון ובצורתו, בעזרת השימוש בטכנולוגיה החדשה. רות ואסתר, איתן ועדה שילה, לוסיינ האריס, שלום ברונשטיין, הרולד לואין, מטילדה טג'ר, יוכבד קלזנר ולבנה דינרמן הוסיפו גם הם את כישוריהם בעריכה, בהגהה ובתרגום. בכרך האחרון (13) היתה המערכת מורכבת מאביבה נאמן, מטילדה טג'ר, הרולד לואין, יוכבד קלזנר והרייט קסו.

הגיליון הראשון יצא בספטמבר 1986, כדף הודעות משוכפל וללא כותרת. צביה רבינוביץ ז"ל קבעה את השם של הגיליון השני, **שרשרת הדורות**. אסתר רמון ורות רגבי ערכו את ארבעת הכרכים הבאים ומאז נכרכו כל הגיליונות. החל מכרך 5 שונה הפורמט משכפול לדפוס אופסט, ומכרך 8, בשנת 1944, ערך את העיתון יהויכין אילון ז"ל.

מכרך 10, הצטרפה סוזי יעקבזון, ומומחיתה והתמדתה בעבודה עזרה לשנות לגמרי את צורת העיתון,

מילגה לחברנו מטעם המוזיאון למורשת היהדות הדוברת הונגרית בצפת

עירו שלא שבו מהמחנות, ועד כה אסף כ-4,000 שמות. התמדתו ועקשנותו איפשרו לו להשיג גם תעודות לידה של 1,450 ילדים שנולדו בין השנים 1928 עד 1944, ש"באורח פרדוקסאלי הן גם תעודות הפטירה שלהם", כדברי דוידוביץ. מאמר על נושא זה, מפרי עטו, התפרסם ב"שרשרת הדורות" כרך י"ג מס' 1. אנו מאחלים לו הצלחה בעבודתו.

במסגרת כנס "יום הרצל" המסורתי שמקיים המוזיאון כל שנה, שהתקיים השנה בצפת בכ"א תמוז תשנ"ט (5.7.99), הוענקה מילגה על שם ד"ר מרדכי רָבֶס לחברנו מר **מנשה דוידוביץ**, יו"ר SIG הונגריה, על עבודתו **זיכרון קהילת Satoraljaujhely**, מקום הולדתו בהונגריה.

מנשה דוידוביץ, שהיה בן 15 כשנלקח לאושוויץ, הקדיש שנתיים מחייו לאיסוף עדויות על יהודים בני

הספרדים באימפריה העות'מאנית: נדודיהם במרוצת השנים ומקורות גניאלוגיים* ליאון ב. טראנטו

הערבי האחרון בספרד. כל היהודים שסירבו לעבור את טקס הטבילה נצטוו לעזוב את ספרד או לעמוד לפני גזר-דין מוות. מאחר שגם סיציליה וסרדיניה היו תחת שלטון ספרדי, הגיע הקץ גם על הקהילות היהודיות האלה, ששגשגו שם מאז העת העתיקה. הקהילה בסיציליה, 40,000 יהודים, היתה הגדולה באיטליה. עוד לפני סוף המאה גורשו היהודים מהממלכה הספרדית של נבארה, ממאלטה, מפרובנס בצרפת (אמנם לא מאביניון), מסלובניה ומליטא. יהודי פורטוגל, וכמו-כן עשרות אלפי יהודים ספרדים שנמלטו מספרד, נאסו להמיר את דתם לדת הקטולית. יהודים רבים מספרד, מסיציליה ומסרדיניה חיפשו מקלט באיטליה, במיוחד בממלכת נאפולי, שבה קהילות יהודיות פרחו זה מאות בשנים. אך שהותם שם לא נמשכה הרבה. כאשר הספרדים הגיעו לשם בתחילת המאה ה-16, הם גירשו את היהודים, וצו הגירוש האחרון ב-1541 ציין את קץ החיים היהודיים בדרום איטליה. אחדים מהיהודים עקרו לצפון איטליה, ואחרים הצטרפו לנהירה הגדלה והולכת של יהודים לתוך האימפריה העות'מאנית. אנוסים מפורטוגל, שקיימו בסתר את מצוות היהדות, הצטרפו למסע של יהודי ספרד, סיציליה ונאפולי צפונה, והגיעו במספרים גדלים והולכים אל הבלקנים ואל אסיה הקטנה. כאשר האינקוויזיציה המשיכה לפעול במדינות האפיפיור ופעולתה התפשטה גם לצפון איטליה, נמלטו רבים מהאנוסים גם מצפון איטליה אל המזרח העות'מאני. הסולטאנים העות'מאנים קיבלו בסבר פנים יפות את יהודי ספרד ואיטליה, ואת הכשרונות שהביאו איתם. המהגרים הקימו בתי דפוס, הביאו את מכשירי הספנות האחרונים, ולימדו את התורכים את מלאכת עשיית אבקת שריפה ונשק, וסייעו לפיתוח אימפריה מסחרית דינאמית. לאחר כיבוש קונסטנטינופול ב-1453, אימצו התורכים מדיניות של עקירת היהודים ממקומות שונים באימפריה ויישובם מחדש בקונסטנטינופול, במאמץ לבנות את העיר כבירה העות'מאנית החדשה. התורכים גם תמכו ביישוב ספרדים בסלוניקי, לאחר שכבשו אותה ב-1430. במשך מאה או מאתיים השנים הבאות הפכה סלוניקי לנמל הכניסה ולבית לאלפים רבים של מהגרים יהודים שהגיעו מספרד, מפורטוגל ומאיטליה. ככל שיהודי ספרד ואיטליה התיישבו בסלוניקי, באיסטנבול, באדריאנופול, בבורסה ובערים עות'מאניות אחרות, גברו מספרם הגדול ותרבותם המתקדמת על הקהילות היהודיות-רומאניות מהתקופה הביזנטית, הקטנות יחסית והנאבקות על קיומן. תוך מאה שנים,

גניאלוגיה ספרדית מזרחית היא מסע דרך ההיסטוריה, מהספרדים של המאה ה-19 בתורכיה העות'מאנית, ביוון ובבלקאנים, השונים למדי אלה מאלה מבחינה תרבותית, ואחורה בזמן אל מקורותיהם בקהילות היהודיות התוססות שהשתרשו באגן המערבי של הים התיכון עוד בשחר הנצרות ואף לפני-כן. כיום, הספרדים בתפוצות מפורזים בשש יבשות. זיהוי הענפים השונים של המשפחות הספרדיות העות'מאניות מצריך מודעות לפיזור התפוצה הספרדית בכל העולם, וידיעת הקהילות שבהן חיים היום צאצאיהם. כדי לשחזר את הגניאלוגיה של המשפחות הספרדיות העות'מאניות יש צורך לבדוק את דגמי ההגירה היהודית באזור הים התיכון, בימי הביניים ובעת החדשה המוקדמת. אוסף מתרחב והולך של מקורות גניאלוגיים מצפים לחוקר.

מקורות, היסטוריה והגירה

בשנת 1453 נפלה קונסטנטינופול (איסטנבול) לידי התורכים העות'מאנים, ובזאת הגיעה לקיצה האימפריה הביזנטית, שרדפה את יהודי מזרח הים התיכון במשך למעלה מ-1000 שנים. המרכז התרבותי, האינטלקטואלי והמסחרי של העולם היהודי היה באותו זמן במערב הים התיכון, בספרד, פורטוגל, סיציליה, איטליה ופרובנס (בדרום צרפת). הכיבוש התורכי של איסטנבול וההתפשטות לתוך הבלקנים הפכו מהר מאוד למאורע שהיווה פרשת דרכים בהישרדות היהודים. הקהילות היהודיות בדרום-מערב אירופה הצליחו במידה רבה להינצל מהרס הצלבנים, ועתה הם עמדו לפני איום ההשמדה בידי הפנאטיות הנוצרית העולה במאות ה-14, ה-15 וה-16.

בשנות ה-1300, גירשו המלכים הצרפתיים את כל היהודים מארצותיהם, ובכך הם יצרו את החיץ הגיאוגרפי בין היהדות הספרדית והאשכנזית. רבים מהיהודים הצרפתיים חיפשו מקלט בספרד הנוצרית, שבה שררה אווירה של דו-קיום, בעיקר בטולדו, בירת קסטיליה. אולם באמצע המאה נערכו פרעות נגד יהודי טולדו וגם קהילות עתיקות במיורקה הושמדו. בשנת 1391, שחט המון פרוע את כל יהודי סביליה. הטבח התפשט מהר ועשרות אלפים נרצחו ברחבי ספרד, ורבים ניצלו רק על-ידי המרת דתם לדת הקטולית. יהדות ספרד התחילה לחפש מקלט במזרח, בסיציליה, בדרום איטליה ובאימפריה העות'מאנית הגדלה.

בשנת 1942 הגיע הקץ גם ליהודי ספרד שניצלו מההרג ומלחץ המרת הדת, כאשר המלך פרדיננד מארצון והמלכה איזבלה מקסטיליה כבשו את גרנאדה, המבצר

היהודית של כ-65,000. קהילות יהודיות יותר קטנות היו במונטייר (Monastir/Bitola) (6,000), יאנינה (Janina/Ioannina) (4,000), בורסה (3,500), ובמקומות אחרים. כאשר בתי הספר של האליאנס פתחו את דלתותיהם והציעו הזדמנויות חדשות, הצטרפו לתקופה המודרנית גם יהודי סמירנה/איזמיר (25,500), אדריאנופול (17,000), ורודוס (5,000). עם התקרבות מלחמת העולם הראשונה, גרמו מרידות והתפרצויות חדשות לירידה דמוגרפית של קהילות אלה.

ב-1912 סיפחה יוון את סלוניקי וצבא איטליה כבש את רודוס. ב-1917 פרצה שריפה גדולה בסלוניקי והשאירה את רוב יהודי סלוניקי ללא קורת-גג. אחרי מלחמת העולם הראשונה פרצו בין היוונים והתורכים פעולות איבה, שהביאו לטרנספר המוני של אוכלוסיות. ממשלת יוון יישבה בסלוניקי 100,000 פליטים יוונים מסמירנה (איזמיר) ומערים אחרות שבתורכיה, והתכוונה להביא להלנזאציה של העיר. יהודי העיר קיבלו בכך לפתע מעמד של מיעוט, ומהר מאוד עמדו בפני מהומות אנטי-יהודיות ובפני חוקים חדשים, שנתנו זכויות מועדפות ליוונים. עם פרוץ מלחמת העולם השנייה, התמעטה הקהילה היהודית ל-65,000. ב-1941 פלשו הגרמנים וגירשו למעשה את כל יהודי סלוניקי למחנות המוות. רק 4% מהם שרדו, וכיום חיים לא יותר מ-1,000 יהודים במטרופולין זו של מיליון תושבים. ב-1944 גירשו הגרמנים גם את יהודי רודוס, ורובם ניספו באושוויץ. הניצולים המעטים ניסו אחרי המלחמה להחיות את הקהילה, אך לא הצליחו: רק שתי משפחות יהודיות מהתקופה שלפני המלחמה מתגוררות כיום ברודוס.

הקהילה היהודית של בולגריה, שמנתה 50,000, שרדה. אחרי הקמת מדינת ישראל עלו כ-90% מיהודי בולגריה לישראל, וכך עשו גם רוב הניצולים היהודים מיוון ומיוגוסלביה. הקהילה הספרדית בסרייבו, שמנתה לפני המלחמה 12,000 נפש, יש בה היום פחות מ-1,000. גם בתורכיה המודרנית סבלו היהודים מירידה מבחינה דמוגרפית. אחרי שנסתיימה מלחמת העולם הראשונה המשיכו היהודים לעזוב את תורכיה וכ-25,000 ספרדים מזרחיים היגרו לארצות הברית עד 1925. אחרי שהקונגרס האמריקאי החליט בשנות ה-20 על מכסות הגירה חמורות, מצאו יהודי תורכיה, יוון והבלקנים יעדי הגירה באמריקה הלטינית, במיוחד בארגנטינה, ברזיל וקובה. במפקד האוכלוסין בתורכיה ב-1927 נמנו רק 82,000 יהודים, מהם 47,000 התגוררו באיסטנבול והיוו כ-7% מאוכלוסייתה. במשך מלחמת העולם השנייה הוטלו על יהודי תורכיה מסים קשים וחלקם נלקחו לעבודת כפייה. לאחר המלחמה עלו רוב חברי הקהילה לישראל והתיישבו בעיקר בבת-ים, ביהוד, ברחוב לווינסקי בתל-אביב,

הפכה השפה היהודית/לדינו לשפה המשותפת, "לינגואה פרנקה" (lingua franca) של הקהילות היהודיות ביבשת תורכיה וברוב ארצות הבלקאן (תראקיה, מקדוניה, סרביה, בוסניה ובולגריה), בזמן שהקהילות הרומאניות הקטנות יותר שביוון המשיכו לדבר יוונית. ככל שהאימפריה העות'מאנית התרחבה ושגשגה, כך שגשגו גם יהודיה. ב-1521 כבשו התורכים את רודוס; הקהילה היהודית העתיקה שבאי נולדה מחדש לאחר שהסולטן עודד יהודים מסלוניקי וממקומות אחרים להתיישב בין החומות מימי הביניים של רודוס. בראשית המאה ה-17 סייע הסולטן לספרדים רבים מסלוניקי, מאיסטנבול ומצפת לעבור לסמירנה (איזמיר) ולהקים שם נמל גדול. בסוף המאה ה-16, ושוב בסוף המאה ה-17 הגיע הצבא התורכי לשערי העיר וינה. עם התרחבות האימפריה, הלכו הרבה ספרדים בעקבות התורכים לכיוון גבולותיה.

שתי המאות הבאות היו תקופה של שפל הן לאימפריה והן ליהודיה. זכויות כלכליות מיוחדות וכן הקלות אחרות שהיהדות העות'מאנית זכתה בהם קודם, פינו דרך יותר ויותר לדיכוי. בשנת 1821, כאשר היוונים מרדו נגד השלטון התורכי, נמחקו לגמרי הקהילות היהודיות בנות מאות השנים שבמוראיה - Morea - (פלופונז). עם ההצטמצמות ההדרגתית של שטחי ההשפעה התורכית והתגברות ההשפעה של מעצמות זרות על מה שנשאר מהאימפריה הענקית, התחילו הרבה יהודים עות'מאנים, כמו מיעוטים אחרים, להירשם לקבלת חסות של קונסולים זרים, כולל הקונסולים של איטליה, צרפת וארצות-הברית.

לקראת סוף המאה ה-19, עזבו רבים מבין היהודים את האימפריה העות'מאנית בתקווה להזדמנויות טובות יותר במקומות אחרים, במיוחד במצרים, שבה היה שלטון בריטי. הם תרמו רבות לגידול המהיר של יהדות מצרים, מ-5000 עד 7000 בלבד בתחילת המאה ה-19 ל-60,000 בשנת 1917. תהליך ההגירה הואץ אחרי שמרד התורכים הצעירים ב-1906 הביא לצו שחייב את כל המיעוטים באימפריה בגיוס לצבא. יעד מועדף להגירה היתה ארצות הברית, באופן מיוחד הערים ניו-יורק, סיאטל, לוס אנג'לס, אטלנטה, פורטלנד באורגון ומונטגומרי באלבאמה. רבים מהיהודים היגרו גם לצרפת, במידה רבה כתוצאה מהשפעת בתי הספר של חברת "כל ישראל חברים" (Alliance Israelite Universelle) באימפריה העות'מאנית. במקרה המיוחד של יהודי רודוס, גוסדו קהילות חדשות גם בקונגו הבלגית וברודזיה הבריטית (Zimbabwe).

על אף המספר הרב של מהגרים, המשיכו קהילות יהודיות דינאמיות לפרוח בלב האימפריה העות'מאנית גם בתחילת המאה הזאת. סלוניקי עם 90,000 יהודיה היתה העיר בעלת האוכלוסייה היהודית הגדולה ביותר. באיסטנבול, הבירה העות'מאנית, היתה אוכלוסייה

ובירושלים. כ-25,000 יהודים נשארו בתורכיה היום, רובם באיסטנבול (20,000) ובאיזמיר (כ-2,500), הרבה פחות מ-150,000 היהודים שהתגוררו בסוף מלחמת העולם הראשונה בתחום הגבולות הנוכחיים של תורכיה.

כיום מפוזרים הספרדים של האימפריה העות'מאנית ברחבי העולם, והם חיים בשש יבשות. קהילות גדולות נמצאות בארצות-הברית, בישראל, בארגנטינה, בצרפת, בתורכיה, בבלגיה, ובדרום-אפריקה. יהודים מתורכיה, מיוון ומהבלקנים הקימו את ביתם גם בממלכה המאוחדת, באיטליה, בשוויצריה, בברזיל, באורוגוואי, בפרגוואי, בקולומביה, בפנמה, בקנדה, באוסטרליה, בזימבבווה ובקונגו.

מקורות גניאלוגיים

מקורות ארכיוניים וחומרי התייחסות רבים ומגוונים עומדים לרשות החוקרים את הגניאלוגיה של הספרדים העות'מאניים. לגבי קהילות אחדות, כמו איזמיר, קיימים רישומי לידות, רשימות של פטירות ושל בתי עלמין, רישומי נישואין וגדוניות, יומנים של בתי-דין, או רישומי הקונסוליות המכילים שמות של יהודים שנרשמו לקבלת חסות. לגבי קהילות אחרות קיימות רשימות של נספי השואה או של הצהרות רכוש שהגרמנים ובעלי בריתם כפו על היהודים להכין.

מקור חדש לנתוני לידות ופטירות הוא אוסף של צילומים, שקופיות וכתובות מ-60,000 עד 80,000 מצבות יהודיות בתורכיה, שהושגו על-ידי צוות שבראשו עומדת פרופסור מינה רוזן. הפרוייקט מנהל בשותפות עם "המרכז ללימודים יהודיים" (הקשור כיום לאוניברסיטת פנסילוניה) ועם בית התפוצות. למרבה הצער, רק מעט מאוד מנתונים אלה פורסמו. עד לפרסומם, עומדים לרשות הגניאלוגים נתוני לידות ופטירות מקהילות מעטות בלבד.

הארכיון של המורמונים קיבל לאחרונה את הרישומים האזרחיים מסלונקי מהשנים 1914 עד תחילת 1940, כאשר הגרמנים השתלטו על העיר ולקחו את הרישומים. הרישומים שבידי המורמונים כוללים נתוני לידות, נישואין ופטירות של יהודי סלונקי, וגם של האוכלוסייה הלא יהודית. הקהילה היהודית של איזמיר מקיימת עד היום רישומי לידות ופטירות. רישומי הלידות נמצאים במרכז הקהילה היהודית, וכוללים את התקופה מ-1908 עד היום, ורישומי הפטירות או המצבות כוללים כמעט 6,000 שמות, תאריכי פטירה, גיל הנפטר והשמות הפרטיים של ההורים. הרישומות מכסות את התקופה מ-1930 בערך עד היום, עם נתונים נוספים לשנים 1922-1929. הגישה לרישומי איזמיר היא מוגבלת, בגלל בעיות של צנעת הפרט.

גם באי רודוס הוכנה רשימה של בתי עלמין והיא כוללת כ-2220 קברים יהודיים, מהתקופה

1869-1944. את נתוני בית העלמין של רודוס ניתן להוריד מהאתר של המוזיאון היהודי של רודוס באינטרנט:

www.rhodesjewishmuseum.org. מקור אחר לנתונים על יהודי רודוס הוא מיפקד האוכלוסין שערך הממשל הפשיסטי של איטליה ב-1938, במטרה לזהות ולגרש את היהודים שהגיעו לרודוס אחרי 1919. האירוניה היא שרבים מהיהודים האלה שהאיטלקים גירשו מצאו מקלט באפריקה (קונגו הבלגית, רודזיה, מצרים ומרוקו), וכך ניצלו מהגורל של אלה שנשארו והיו שם כאשר הגיעו הגרמנים. נתוני מיפקד האוכלוסין הזה עדיין לא נפתח לעיון הציבור.

בפזורת הספרדים של האימפריה העות'מאנית כבר קיימות, או נמצאות בהכנה, רשימות המצבות בשנים מתוך חמשת בתי עלמין של הקהילות הספרדיות של בואנוס-איירס, ושל מספר קהילות בארצות-הברית, כולל אטלנטה ומונטגומרי (אלבאמה), וגם, במידה מועטת יותר, של לוס-אנג'לס וסיאטל (Seattle). נתונים על החלק הספרדי של בית העלמין גרינווד (Greenwood) באטלנטה ניתן למצוא בפרוייקט בתי העלמין של (IAJGS of the) Cemetery Project CD of the International Association of Jewish Genealogical Societies. גם קהילות אחרות בתפוצות שימרו נתונים ורשימות היכולים לשמש כמקורות לגניאלוג החוקר את יהודי ספרד העות'מאנית. קהילת "אור ושלו" באטלנטה (OVS), למשל, שומרת נתוני מיפקד אוכלוסין של בית-הכנסת משנות ה-30, הכוללים שמות בני משפחה ושמות קהילות המקור בתורכיה, יוון והבלקנים. מיפקד יותר נרחב, מ-1980, כולל גם שמות לפני הנישואין. בית-הכנסת שומר גם נתונים של תלמידי בית-ספר משנות ה-30, לעתים בצירוף שמות אבותיהם. OVS פירסמה גם את סיפור תולדות הקהילה, כולל צילומים. גם קהילות אחרות, כגון קהילת עץ אצים במונטגומרי, פירסמו את ספר תולדות הקהילה. גם אנשים פרטיים תרמו פירסומים על תולדות הקהילות הספרדיות-עות'מאניות באטלנטה, מונטגומרי, קהילות החוף המערבי סיאטל, פורטלנד ולוס אנג'לס, וכן קהילות באפריקה ובבואנוס איירס.

חברת אליאנס ("כל ישראל חברים") בפריס היא מקור מידע עשיר על המורים והתלמידים בבתי הספר שלה. ארכיוני אליאנס כוללים גם מכתבים רבים, כמו מכתבי תלמידים שביקשו להירשם וכדומה. מאחר שחברת אליאנס מוגבלת למדי באפשרותה לשלוח תשובות לחוקרים, רצוי לבדוק קודם את הרשימות שפרסמו בנספח לספר של אהרן רודריגו:

Aron Rodriguez: "French Jews, Turkish Jews: The Alliance Israelite Universelle and the Politics of Jewish Schooling in Turkey,

קרובה ביותר של מספר הקורבנות. תיעוד אחר שנאסף עתה הוא רשימות של יהודי בולגריה, של יהודי תראקיה ושל יהודי מזרח יוגוסלאביה, שהבולגרים גירשו כאשר כבשו אזורים אלה בזמן המלחמה. רשימה של 1,700 יהודים מהאי רודוס והאי השכן קוס ניתן למצוא באתר האינטרנט של המוזיאון היהודי של רודוס (ראה לעיל). רשימות נוספות נמצאות בספר של חזקיה פרנקו "הקדושים היהודים של רודוס וקוס". הרשימות השונות מציינות את 151 היהודים ששרדו במחנות המוות, המשפחות של כמה תריסרים של יהודי רודוס שלא גורשו, היהודים שהתגוררו בקוס לפני הגירושים, והיהודים שנפטרו בזמן ההפצצות של רודוס על-ידי הבריטים.

מקורות היסטוריים אחרים נמצאים במכון בן-צבי, בארכיון הציוני המרכזי, בארכיון המדינה, ביד ושם ובמכון המחקר YIVO בניו-יורק. מקורות נוספים הם עיתונים יהודיים שיצאו בתורכיה ובתפוצות בשנים הראשונות של המאה ה-20. כתבי-עת בני זמננו כגון: "Etsi" - Revue de Genealogie et d'Histoire) Sefarades, "Erensia Sefardi", "Los "Lashon", וכן "Muestros", "Lettre Sepharade", מספקים מידע גיאולוגי והיסטורי חשוב, כמו גם "אבותינו" (Avotaynu) ו"שרשרת הדורות", וכתבי-עת אחרים לגיאולוגיה יהודית. "עצי", כתב-העת היחיד המוקדש בלעדית לגיאולוגיה של הספרדים, מספק לחוקר קרש קפיצה ראשון לעולם הגיאולוגיה של הספרדים.

לבסוף, על החוקרים לנצל את שפע המידע שאפשר לקבל באתרי האינטרנט ובדואר האלקטרוני.

ראה את רשימת האתרים בסוף הגושה האנגלי של מאמר זה.

הערה: רשימה ביבליוגרפית נרחבת של כ-100 פריטים תתפרסם בחוברת הבאה של "שרשרת הדורות".

* מאמר זה מבוסס על הרצאה שניתנה בכנס הבינלאומי של איחוד החברות הגיאולוגיות היהודיות (IAJGS) בניו-יורק, בחודש אוגוסט 1999.

ליאון ב' טראנטו הוא יליד אטלנטה, ג'ורג'יה, צאצא של ספרדים מתורכיה העות'מאנית ומהאי רודוס. הוא חי ברוקויל, מרילנד, מקצועו עורך דין והוא עובד בושינגטון.

"1860-1925", Indiana Univ. Press (1990), החוקרים היודעים לקרוא תורכית הכתובה בכתב הערבי ימצאו מקור חשוב ברישומי מפקדי האוכלוסין באימפריה העות'מאנית. רישומים אלה מהמאה ה-19 כוללים את התארים והשמות של האנשים, את מספר הדיירים בכל בית אב, תיאורים אישיים (גובה, צבע העור, צבע העיניים, מומים שונים) שנת לידה, והשנה שבה הגיע האדם למקום. כמו כן כלול במפקד מידע על המצב הצבאי (מתי הגיע לגיל צבא, האם גוייס בהגרלה, האם שרת במילואים). אמנם מידע זה ברובו אינו נוגע ליהודים עד 1908, כאשר מרד התורכים הצעירים הביא לגיוס חובה כללי. ניתן להגיע לרישומי המפקד דרך הנהלת ארכיון המדינה העות'מאני:

Basbakanlik Devlet Arsivleri Genel
Mederlege Osmanli Arsivi
Daire Baskanligi Ticarethane Sokak, Nu: 12.
34410 Sultanahmet-ISTANBUL
Tel.: +90-212-513 88 70 through 72
Fax: +90-212-511 75 86

הארכיון המרכזי לתולדות העם היהודי בירושלים מחזיק גם הוא חומר גיאולוגי חיוני הנוגע ליהודי האימפריה העות'מאנית, כגון מידע רב ומגוון על רישומי נדוניות או תרומות לבתי-הכנסת בקהילות רבות. כתובת אתר האינטרנט של הארכיון היא: (<http://sites.huji.ac.il/archives/>), וניתן למצוא בו רישומים מאיזמיר (רישומי הקהילה מהשנים 1760-1970) ומסלוניקי (פנקסים מבית הדין הרבני מהשנים 1839-1841), וכן ממקומות אחרים.

בוסף לנתוני פרויקט בתי העלמין בתורכיה, קיבל בית התפוצות רישומים מהקהילה היהודית בסלוניקי ובאתונה (רובם מאחרי 1917) שהרוסים תפסו מהגרמנים ואחסנו בארכיון מוסקווה, רישומי לידות, נישואין ופטירות של המוזיאון היהודי בבגראד, ורישומים של יהודי בולגריה, חלקם מסוף המאה ה-19. בית התפוצות עוסק עתה במיחשוב הנתונים.

מוזיאון השואה של ארצות הברית (The U.S. Holocaust Memorial Museum) רכש לאחרונה העתקים של למעלה מ-40,000 הצהרות רכוש שיהודי סלוניקי חוייבו להגיש לגרמנים זמן מה לפני שגורשו למחנות המוות. מאחר שאין רשימה כוללת של יהודי סלוניקי שגורשו, מהווה רשימת הצהרות זו הערכה

דברים על יהדות צ'כוסלובקיה שלמה שמידט

בשפה הגרמנית Selbstwehr, הסופר ומבקר הספרות פרופ' ברוך קורצווייל ואחרים. בסוף הספר מופיעה רשימה של מוסדות סעד ותיעוד שהוקמו בישראל על-ידי יוצאי צ'כוסלובקיה, רשימת חללי מערכות ישראל יוצאי צ'כוסלובקיה, סקירה על מחברי המאמרים, ומפתח אישים הכולל למעלה מ-1,600 שמות.

המערכת היתה מודעת לקשיים הרבים העלולים להתעורר במהלך כתיבת המאמרים ועריכתם, וביניהם עצם איסוף החומר והכנתו, הכללת פרטים מסוימים ואי-הכללתם של אחרים - והטענות והוויכוחים, חלקם מוצדקים וחלקם לא, שדבר זה עלול לגרום, סתירות אפשריות בין גירסאות שונות ועוד ועוד. אסתפק בשתי דוגמאות: רוב השמות שברשימת החללים של מערכות ישראל נמסרו לנו על-ידי משרד הביטחון, אבל לא תמיד ציין המשרד את ארץ מוצאו של החלל, כך שפה ושם נוצרו בהכרח טעויות ושיבושים, דווקא בנושא הרגיש והכאוב הזה. דוגמה שנייה: במאמרי על רבנים עולים מצ'כוסלובקיה והשפעתם על חיי הדת בישראל, ראיתי צורך להעיר את ההערה הבאה: "ניסיתי להכליל בסקירה הזאת את כל הרבנים השייכים לקטגוריה שבה אנו דנים ושתרמו את תרומתם לחייה הדתיים של המדינה, כל אחד בתחום פעילותו, אבל חוששני, כי לא הצלחתי לאתר את כולם ואף לא לספר את סיפורי חייהם במלואם, כראוי להם. במקרים אחדים עלה בידי לרשום את הדברים מפי הרבנים עצמם; לגבי אחרים, שהלכו לעולמם, או שלא הצלחתי לשוחח אתם אישית, היה עלי להסתפק בדברים שנמסרו לי על ידי בני משפחותיהם, או שמצאתי במקורות שונים - בכתב או בעל-פה. מכל מקום אין לראות בדברים שלהלן רשימה מלאה של כל רבני צ'כוסלובקיה שעלו ארצה מאז 1918". דברים אלה, או בדומה להם, יפים גם לגבי מאמרים רבים אחרים בקובץ.

העובדה, שבספר תמצאו עמודים מעטים בלבד המוקדשים לפוליטיקה ולמינהל, לעומת, למשל, כ-30 עמודים על רפואה ורופאים ו-32 עמודים על סופרים ואומנים, עובדה זו מאפיינת את העלייה הזאת, את הרכבה ואת שאיפותיה. כאן ראוי לצטט את ההערה שהעיר העורך אפרים פרויד בשולי מאמרו של פרופ' דוד פלוסר על תרומת יוצאי צ'כוסלובקיה במדעי הרוח בישראל, ואלה דבריו: "המחבר חש שרשימת האישים המוצגת כאן איננה אלא רשימה חלקית, אולי לא יותר ממדגם, שכן מאגר השמות עשיר ומגוון, ומתבקשת מחילתם של מי שחיפשו בהם שם פלוני ולא מצאוהו. אמר מי שאמר, שהתכונה הבולטת ביותר המאפיינת

הספר 'יוצאי צ'כוסלובקיה בישראל - תרומתם לבניין הארץ', הוצ' משרד הביטחון והתאחדות יוצאי צ'כוסלובקיה

לפני שנים אחדות החליטה הנהלת ההתאחדות, ביוזמת נשיאה, הד"ר צבי וייגל, להוציא לאור ספר שינציח את תרומתם של יוצאי צ'כוסלובקיה לבניין הארץ בתחומים שונים, כל עוד נמצאים איתנו האנשים שביכולתם לעסוק בזה ולהרים את המשא. ד"ר וייגל לקח על עצמו את התפקיד הזה, ופנה אל אנשים אחדים מיוצאי צ'כוסלובקיה במטרה להקים ועדת מערכת. חברי המערכת עסקו במלאכה בהתנדבות במשך כחמש שנים וקיימו כ-40 פגישות עבודה. בישיבות ארוכות ותוך התלבטויות רבות הם החליטו על אופיו הרצוי של הקובץ, מה להכניס בו וגם מה לא להכניס, ואת מי להזמין לצורך חיבורם של המאמרים השונים. לבסוף נתחברו המאמרים בחלקם בידי חברי המערכת עצמם, ובחלקם בידי מחברים נוספים שנענו להזמנה.

הספר, שהופיע בסוף 1998 וכולל כ-50 מאמרים, פותח בחמישה פרקי מבוא על תולדות חבלי הארץ שברפובליקה הצ'כוסלובקית שבין שתי מלחמות העולם, ועל תולדות היהודים שישבו בהם, ובהמשך מתוארת בשישה פרקים, מזוויות-ראייה שונות, היהדות הזאת ודרכה לארץ-ישראל: הרקע התרבותי, התנועה הציונית, העליות לא"י, הפעילות בקרנות הלאומיות, וכן מוקדש פרק להתאחדות יוצאי צ'כוסלובקיה ולפועלה.

בהמשך באים 7 מאמרים על תנועות הנוער הציוניות שפעלו בצ'כוסלובקיה, ואחריהם 11 מאמרים על התרומה למדעים ולחיי הרוח, הכוללים גם פרקים על החינוך, שירותי הבריאות, מדעי הטבע, רבנים, סופרים, מוזיקאים, אומני הבמה והיוצרים בתחומי האמנות החזותית.

הפרק הבא מוקדש לתרומה של עולי צ'כוסלובקיה למשק ולשירות הציבורי, ובו 9 מאמרים שעניינם ענפי המשק השונים, פוליטיקה ומינהל, שירות החוץ והשירותים המיוחדים שבמסגרתו, שירותי הביטחון ובו פרק מיוחד על הצנחנים הארץ-ישראליים בסלובקיה, שירותי רווחה, המשפטנים והעיתונאים.

בפרק האחרון מובאים ב-9 מאמרים דיוקניהם של כמה אישים בולטים מקרב עולי צ'כוסלובקיה, כגון הסופר והוגה הדעות פרופ' שמואל הוגו ברגמן, ממייסדי האוניברסיטה העברית בירושלים ולאחר מכן רקטור האוניברסיטה ובסוף ימיו חתן פרס ישראל, הסופר מקס ברוד ידיו הקרוב של פראנץ קפקא, הסופר והעיתונאי פליקס וולטש, שייסד וערך בפראג את השבועון הציוני

את "עדת" יוצאי צ'כוסלובקיה היא חוסר התבלטותה כעדה; או אם תרצה לומר - עדה שמיאנה לראות את עצמה כ"עדה", במשמעות השגורה כל כך על פינו. אולי התרומה החשובה לבניין הארץ ולמפעל קיבוץ הגלויות, היא העובדה שתרומה זו היתה וניתנה, אך בשארה עלומה מן העין". עד כאן דבריו, וראוי להוסיף, ש"עדה" זו, אשר תרומתה למדינת ישראל ולחזיון הקהילות בתחומים כה רבים היתה ללא ספק מן החשובות והייחודיות, מעולם לא ביקשה להתבלט ולתפוש כותרות, אם כי היו וישנם בתוכה אנשי מופת רבים - מדענים וחוקרים, רבנים ואנשי חינוך, הוגי דעות ורופאים, אנשי חוק ומשפט, אומני במה, מוזיקאים, ציירים ופסלים, סופרים ועיתונאים, וגם דמויות מובילות במסחר ובתעשייה, בצבא ובתנועה הקיבוצית. אשר לקליטתם של עולי צ'כוסלובקיה, ראוי להביא כאן את אמרתו של הנשיא חיים וייצמן: "הם הביאו את כושר הקליטה איתם בתרמיליהם".

פנקס קהילות בוהמיה ומורביה, העומד להופיע במסגרת מפעל פנקסי הקהילות שבהוצאת יד-רשם
קיימות נקודות דמיון בין ארצנו לבין שתי הארצות הידועות גם בשם "הארצות ההיסטוריות" - בוהמיה ומורביה. היסטוריונים וגיאופוליטיקאים מדגישים את חשיבותה של ארץ ישראל בעבר ובהווה כחבל ארץ הנמצא בצומת הדרכים החיוני בין מזרח למערב ובין צפון לדרום, ובתור שכזה היווה ומהווה פיתוי ופרס, אבל גם מחסום, בדרכם של פולשים וכובשים פוטנציאליים. ובדומה לכך גם בוהמיה ומורביה, שני חבלי ארץ הנחשבים יחידה טריטוריאלית אחת, בעלת רקע משותף מבחינה היסטורית, תרבותית ואתנית, פוליטית וכלכלית, השוכנת בלב אירופה, ומוקפת עמים וארצות, ביניהן מעצמות גדולות בעבר ובהווה, שלא תמיד רצו בשלומה. היא היתה זירת מלחמות וקרבות רבים, שמהם סבלו באופן מיוחד תושביה היהודיים, אשר קהילותיהם נחרבו, בייחוד במסעי הצלב של המאה ה-12, במלחמות ההוסיטים במאה ה-15, ובמאה ה-17 במלחמת 30 השנה ועקב פלישת הקורוצים המדיארים למזרח מורביה. ולבסוף, במאה שלנו היינו עדים לחורבנה הטוטלי של יהדות בוהמיה ומורביה, יחד עם הקהילות היהודיות שבשאר הארצות שנכבשו בידי הנאצים.

פנקס קהילות צ'כוסלובקיה עומד להתפרסם בשני כרכים - האחד על קהילות בוהמיה ומורביה, שעליו אני עובד, והאחר על סלובקיה, אשר הופקד בידי עמיתי יהושע ביכלר, שיוסיף גם תיאור הקהילות ברוסיה הקרפטית, החבל המזרחי של הרפובליקה הצ'כוסלובקית שבין שתי מלחמות העולם. פנקס זה יהווה חלק מסדרת פנקסי הקהילות של יד-רשם, אשר הראשון שבהם הופיע לפני כשלושים

שנה, ושהוא ללא ספק אחד המפעלים החשובים בתחום תיעוד השואה בכלל, ומן החשובים והבולטים ביותר שלקה על עצמו מוסד יד-רשם בפרט. לשם חיבורם של למעלה מ-30 הכרכים של הפנקס היה צריך לכנס ולחקור רבבות של תעודות ומסמכים שהיו מפורזים בארכיונים בארץ ובחו"ל, אלפי עדויות של ניצולים ואנשים אחרים, בכתב ובעל-פה ואף על גבי קלטות אודיו ווידאו, ואין ספור ספרים ומאמרים שהופיעו בארצות שונות ובשפות שונות והוקדשו לנושא, אם בדרך תיעודית ואם בצורה ספרותית. מפנקסי הקהילות המפורטים, שהופיעו בעברית, מכינים עכשיו ביד-רשם מעין נוסח מקוצר ומתומצת, בצורת אנציקלופדיה, של כל קהילות ישראל שנחרבו בשואה, העומד להופיע בשלושה כרכים, בשפה האנגלית.

מלכתחילה נכללו בפנקס בוהמיה ומורביה כל היישובים אשר במפקד האוכלוסין של 1930 היתה בהם קהילה יהודית עם 50 נפש לפחות. היו כ-50 קהילות כאלה, ועתה הוספנו גם את אלה שהיו בהם מוסדות קהילתיים במאות הקודמות, וכך נגיע ל-200 קהילות לערך. הקהילות היו בעלות אופי שונה ומגוון, מהקהילות הכפריות שבדרום בוהמיה למשל, ועד לקהילות שבערים הגדולות והבינוניות; מקהילות בעלות אופי אורתודוקסי, בעיקר במורביה, לאלה שגברה בהן הנטייה להתבוללות; מאלה שכלטה בהן הפעילות הציונית לאחרות שבהן שלטה התנועה הצ'כו-יהודית האסימילנטית.

למיקומן הגיאוגרפי של בוהמיה ומורביה, שהיו מעין גשר בין מזרח למערב, היתה השפעה רבה לא רק על התפתחותן הכלכלית והחברתית של הקהילות היהודיות ועל הרכבן התרבותי והסוציו-אקונומי, אלא גם על אופי המנהיגות הרוחנית שפעלה בתוכן. בין רבני הקהילות, ובייחוד בין האישים הבולטים שביניהם, היו רבים שעברו ממקום למקום ואף ממדינה למדינה, אם כי אחדים מהם שירתו את קהילותיהם במשך עשרים, שלושים ואף חמישים שנה. ידועים במיוחד בכל תפוצות ישראל רבני פראג במאות ה-16 וה-17, עת פריחתם של חיי הקהילה היהודית בעיר, ובראשם ר' יהודה בן בצלאל ליווא, המהר"ל מפראג, ואחריו ר' שלמה אפרים מלנצ'יץ ור' יום-טוב ליפמן הלר, ובמאה ה-18 ר' דוד אופנהיים וה"נודע ביהודה", הוא ר' יחזקאל לנדאו. רבנים מפורסמים פעלו גם בקהילות אחרות במדינה, כגון ר' שבתאי כהן, הש"ך, שהיה רב בהולשוב שבמורביה, וכגון "רבני המדינה" בניקלסבורג, אף היא במורביה. במאות ה-17 וה-18 פעלו בכמה ערי מורביה, ובתוכן ניקלסבורג, קרמזיר, פרוסניץ ואונגריש ברוד (Mikulov, Kromeziz, Prostějov, Uhersky Brod) ישיבות שהתפרסמו גם מחוץ לגבולות המדינה. סיפורה של יהדות מפוארת ורב-תגוונים זו הגיע לקיצו בסוף שנות השלושים, החל

בסיפוחו לגרמניה של חבל הסודטים בסתיו 1938, וכלה בכיבושה וחלוקתה של צ'כוסלובקיה במאוס 1939.

להלן כמה נתונים סטטיסטיים: בסוף המאה ה-17 היתה קהילת פראג, עם כ-11,000 היהודים שחיו בה, קרוב לוודאי הקהילה היהודית הגדולה בעולם. ב-1724 נערך מפקד האוכלוסין הראשון בבוהמיה ומורביה. בפראג ישבו אז כ-10,000 יהודים, ועוד כ-30,000 חיו בשאר חלקי בוהמיה וכ-20,000 ברחבי מורביה, וביחד למעלה מ-60,000. על סמך מיפקד זה נקבע "חוק המשפחות", שפורסם ב-1727, המספר המקסימלי של המשפחות היהודיות במדינה כולה והעיקרון שרק הבן הבכור בכל משפחה רשאי לשאת אישה ולהקים משפחה. חוק זה, שמנע כל גידול במספר היהודים ואילץ רבים להגר לארצות אחרות, בוטל רק אחרי מהפכת 1848. אז גם החלו לעבור יהודים רבים מהעיירות ומהכפרים לערים הגדולות ומספר הקהילות ירד במידה ניכרת, מ-374 ב-1872 ל-247 ב-1890, מהן 197 בבוהמיה עם כ-94,600 יהודים ו-50 במורביה עם כ-45,300 יהודים. מספר זה של קרוב ל-140,000 נפש הלך וקטן, ובמיפקד האוכלוסין

האחרון לפני השואה, ב-1930, נימנו בבוהמיה ובמורביה ביחד כ-117,500 יהודים. עם הפליטים שבאו אחרי 1933 מגרמניה ואחר כך מאוסטריה, הגיע המספר ב-1938 ל-122,000 לערך ועמד במאוס 1939, ערב הכיבוש הנאצי, על 118,000 בקירוב. שני שלישים מהם, כ-78,000, ניספו בשואה. רק מעטים מבין אלה ששרדו חידשו אחרי המלחמה את החיים היהודיים בקהילותיהם, וברוב המקומות לא נותרו אלא שרידים של בתי-כנסת ובתי-עלמין.

שלמה שמידט הוא יליד סנץ שבסלובקיה (1921), בוגר סמינר למורים, ממיסדי תנועת בני-עקיבא בפראג, ובמסגרתה פעל במחתרת בתקופת הכיבוש הנאצי. עלה ארצה ב-1947 והצטרף לכפר-עציון. היה מורה ומנהל בית-ספר בירושלים, ובין השנים 1950 ו-1996 היה פעיל בעליית-הנוער ובמחלקה לתרבות תורנית של הסוכנות היהודית. פרסם מאמרים רבים, בין השאר אודות גשו טרוינשטאדט, חיבר לקסיקון למונחים ביהדות ותרגם ספרים ומאמרים בנושאי יהדות. עתה הוא עוסק באיסוף חומר וכתבת מאמרים לפנקס קהילות בוהמיה ומורביה, במסגרת יד ושם.

גניאלוגיה והיסטוריה

אסתר רמון

הצרפתי. בסוף מלחמת העולם הראשונה שאפה צרפת להחליש את גרמניה מבחינה כלכלית ולכן דרשה את הבעלות על מכרות הפחם העשירים של החבל, שבעזרתם ניצלה את מכרות הכרזל באלזס-לורן הסמוכה שהיתה בתחומה. דרישה זו אושרה בחוזה ורסאי ב-1919. הממשלה הורכבה מחמישה נציגי חבר הלאומים. בסוף שנת 1934 עברה משפחתי לסארגמין (Sarreguemines) באלזס-לורן (Alsace-Lorraine) שבצרפת.

בחוזה ורסאי נקבע שכעבור 15 שנים, כלומר בינואר 1935 ייקבע במשאל עם אם חבל הסאר יישאר תחת שלטון חבר הלאומים (Status Quo), או יצורף לגרמניה או לצרפת. בהשפעת עליית הנאצים לשלטון בגרמניה ב-1933 גברה האנטישמיות בחבל הסאר והיה די ברור שכתוצאה ממשאל העם יצורף החבל שוב לגרמניה.

בסארגמין הלכתי לבית הספר. השפה הרשמית היתה

לגניאלוג חשוב מאוד להכיר היטב את הרקע ההיסטורי לתולדות משפחתו. כך הוא יכול להבין את המניעים להחלטות אבותיו כגון שינוי מקום המגורים, בחירת מקור הפרנסה, בחירת בני הזוג וכד', וכמובן לקבל מושג על אורח חייהם.

מצד שני, משלימה הגניאלוגיה במידה רבה את המידע ההיסטורי. לעתים תכופות היא מספקת את הפרטים המאפשרים לראות את התמונה ההיסטורית הכללית, אבל לפעמים היא מדגימה גם את היוצאים מן הכלל.

אנסה להדגים את הקשר בין שתי הדיסציפלינות הנ"ל בגניאלוגיה של משפחתי מצד אבי - משפחת וייל (Weil Weill, Weyl). לשנינויים בכתוב השם בלועזית אין חשיבות, השם נכתב במשפחה בכל הצורות הנ"ל. אתאר את תולדות המשפחה ואראה בכל שלב את הרקע ההיסטורי.

נולדתי בסארבריקן (Saarbruecken), הבירה של חבל הסאר ב-1924. שפת הדיבור היתה גרמנית, אבל הכסף היה הפרנק הצרפתי והחבל השתייך לאזור המכס

קורות הפרנסה - כולם היו סוחרים ורק על מוזס צויין שהיה גם סוחר וגם צובע בדים.

יהודים ישבו על פי רוב בעיירות ומילאו תפקיד חשוב כמתווכים בין האוכלוסיה המקומית ובין הסביבה כסוחרים.

מאיר וייל אבי המשפחה במרציג התחתן עם בת של משפחת הנאו, משפחה עשירה שאבי המשפחה רפאל הנאו היה היהודי הראשון שהגיע למרציג ב- 1652. ב- 1843 היו במרציג 3434 נפש, מהם 182 יהודים שהם 5.3%. בתקופה זו נבחרו בנות הזוג על פי רוב על ידי הורי החתן, ואלה בחרו בדרך כלל בבנות שאביהן עסק במקצוע דומה בכפרים אחרים.

מקורות המידע הם המידע במשפחה, מצבות בבית הקברות במרציג, תעודות לידה ופטירה מהארכיון במרציג, וספרים (ראה ביבליוגרפיה).

נקודת המפנה במחקרי היתה כשגיליתי בתעודת הפטירה של מאיר וייל הראשון במרציג שהוריו גרו בוסטהופן (Westhofen). חיפוש במפות מפורטות של האזור גילו שזה כפר באלזס, מערבה משטראסבורג (Strasbourg). אך כאן נעצר המחקר לזמן רב.

בסמינר הבינלאומי לגניאלוגיה יהודית ב- 1994 בפריז הרצה החוקר Jean Pierre Kleitz על יהודי האזור, ולאחר שובי ארצה פניתי אליו בבקשה שיחקור בשבילי את משפחת וייל בוסטהופן. ואכן התוצאות היו מרשימות:

הוא מצא, בעזרת מסמכים נוטריוניים בארכיון בוסטהופן ובעזרת רישומי הנישואין באלזס, חמשה דורות לפני מאיר וייל, שהגיע למרציג לפני 1785.

Mayer Weil Westhofen 1753-1827 Merzig

Moyses Weil Westhofen 1724-1797 Westhofen

oo 1750 Rivka Kahn * Saverne

oo 1763 Reis Weyl * Westhofen

oo 1771 Bliemel Nathan * Niedernai

Schmulen Samuel Weil Westhofen ? - c.1792

Westhofen

oo c.1723 name of this wife unknown

oo 1743 Matke Levi * Metz

Mosche Moyses Weil Westhofen

1648-1719 Westhofen

oo Michelelette Levi * Westhofen

Samuel Weil Westhofen ? - c.1684 Westhofen

oo Bessel

Baruch Weil ? - 1699 Westhofen

בסל התחתנה עוד פעמיים לאחר מותו של סמואל.

ברוך וייל קנה בית בוסטהופן ב- 1667.

בפירוט 11 הדורות הנ"ל ציינתי רק את אבותי הישירים, למרות שיש לי מידע גם על אחים ואחיות של רבים מהם.

צרפתית, אבל חלק גדול של המבוגרים בני ארבעים ומעלה לא דיברו צרפתית אלא ניב גרמני (Elsaesser Ditsch) שהוא גרמנית משולבת במלים צרפתיות.

מראשית העת החדשה היה אזור זה לחילופין חלק מאחת הנסיכויות הגרמניות או מצרפת. בימי לואי ה- 14 ושוב אחרי המהפכה הצרפתית צורפה אלזס-לורן לצרפת במסגרת "האיחוד" (Reunion). ב- 1871 לאחר ניצחון גרמניה על צרפת צורף האזור לגרמניה ושוב ב- 1918 הוא חזר לצרפת. בדרך כלל הורגשה שנאה משני עברי הגבול כלפי הארץ השכנה.

במרץ 1935 לא הארכה זכות הישיבה של משפחתנו בסארגמין על ידי השלטונות הצרפתיים, כי היינו עדיין בעלי נתינות גרמנית. לאחר מאמצים הורשתה אמי להישאר עד ספטמבר של אותה השנה, כדי ששלושת הילדים יוכלו לסיים את שנת הלימודים. הורי החליטו שנעלה לארץ ישראל ואבי חיכה למשפחה בלוקסמבורג הסמוכה.

הגירוש היה כנראה ביטוי למתיחות בין שתי הארצות, ואולי גם תוצאה של הלשנה על רקע תחרות עסקית.

בינואר 1936 הגיעה כל משפחתנו בשעה טובה ומוצלחת לארץ ישראל.

זו היתה תקופת המנדט בארץ והיו הגבלות בעלייה, אבל בלוקסמבורג היה קל לקבל סרטיפיקט כי שם לא היה ביקוש גדול.

תולדות משפחת וייל

אבי ליאו וייל נולד ב- 1890 בעיר קטנה מרציג (Merzig) בחבל הסאר. הוא ניהל יחד עם אביו עסק סיטונאי לדברי מזון. ב- 1917, עם נישואיו לאמי אליס לבית הומבורגר, הם כוננו את ביתם המשותף בסארבריקן ושם הוא ייסד עסק נוסף.

יהודים שאפו לעבור לערים הגדולות וכנראה סייעה גם הנדוניה למעבר זה.

היה ידוע במשפחה שארבעה דורות לפני אבי נולדו במרציג:

Leo Weil Merzig 1890-1974 Haifa

Meier Weil Merzig 1861-1935 Sarreguemines

Moses Weil Merzig 1816-1904 Merzig

Leib Weil Merzig 1790-1869 Merzig

Mayer Weil - 1827 Merzig

נשותיהם ברובן לא נולדו במרציג:

Leo oo Alice Homburger* Karlsruhe, Baden

Meier oo Clara Buchstein * Kunreuth, Bavaria

Moses oo Gluecke Lion * Spiessen, Saar

Leib oo Daile Kahn * Niedernai, Lorraine

Mayer oo Scheilen Hanau * Merzig

סיכום

הצלחתי לעקוב אחרי תולדות אבותי במשך 300 שנה באזור הסאר ואלזס-לורן, שבו היו חילופי שלטון רבים בין צרפת וגרמניה ושהיה מושפע הן מן התרבות הגרמנית והן מן התרבות הצרפתית. ייתכן שדווקא בתנאים אלה יכלו היהודים להיאחזו במקום ולהצליח מבחינה כלכלית. גם במלחמת העולם השנייה השתלטה גרמניה שוב על אלזס-לורן וצירפה אותה רשמית אליה. שנים רבות מאוד שררה איבה בין הצרפתים והגרמנים בגלל התחרות ביניהן, כי בצרפת היו עפרות הברזל ובסאר היה הפחם. מעניין שחלוקה זו של אוצרות הטבע שימשה יסוד לאיחוד הכלכלי של ארצות אלה בתכנית שומן, אחרי מלחמת העולם השנייה, שהיתה ראשית הדרך לאיחוד אירופה. כיום סארבריקן היא בגרמניה וסארגמין בצרפת, אבל רכבת מיוחדת מחברת ביניהן, קיימים קשרים כלכליים איתנים ובשתי הערים מעודדים ביקורים הדדיים.

השאלות שנשארו פתוחות:

* האם קיים קשר משפחתי בין אבותי בוסטהופן ובין המשפחה הידועה ברוך, מאיר, ליפמן וצדוק וייל. הם חיו באותה התקופה בוסטהופן ושמותיהם הפרטיים זהים ולכן נקרא אבי משפחתי ברוך וייל הזקן (the older).

* האם קיים קשר בין אבותי ובין משפחת יעקב וייל מ-Weil der Stadt שתולדותיה ידועות מ-1390. * מדוע עזב מאיר וייל את וסטהופן ב-1784 ולא ידוע על קשרי נישואין בין צאצאיו וצאצאי משפחת וייל המסועפת שנשארו בוסטהופן. אולי בגלל הנשואים השניים והשלישיים של אביו?

ביבליוגרפיה ומפות

ראה הביבליוגרפיה והמפות בסוף המאמר בשפה האנגלית.

וסטהופן היא אחת הקהילות היהודיות העתיקות, ובמשך זמן רב היתה אחת הגדולות באלזס. ב-1784 ישבו בה 251 יהודים מתוך 1565 תושבים, שהם 13.82%. אבותיהם של שני מדינאים צרפתיים יהודיים ידועים ישבו בכפר זה - ליאון בלום (Leon Blum) ומישל דברה (Michel Debre). אחרי מלחמת 30 השנה ב-1648 זרמו יהודים מהגדה הימנית של הריינוס לכפרים הקרובים לנהר בעברו השני. בתקופה זו הערים באלזס ובעיקר שטראסבורג שמרו בהקפדה על הזכות שלא להרשות ליהודים להתיישב בהן, ולכן התרכזו היהודים בכפרים. הם שילמו דמי חסות וגם מס גולגולת. הם עסקו במסחר, הלוואה כריבית, מלאכה, והיו ביניהם גם בעלי כרמים, יקבים ושדות מרעה. כמובן היה במקום בית כנסת ובחלק מהתקופה היה רב. אחזים ממשפחת וייל היו חזנים.

שמות המשפחה הנפוצים ביותר ב-1808:

38	Weil
37	May
35	Bloch
15	Kahn
15	Blum
15	Levi

מעניין לציין שמשנת 1570 ועד 1681 שלטה הנסיכות הגרמנית הנאו-ליכטנברג (Hanau-Lichtenberg) בכמה אזורים מפורזים באלזס ובהם גם וסטהופן (ראה מפה).

מקורות המידע

רישום הנישואים באלזס, במחוז מוזל ובמחוז ריין העליון (ראה ביבליוגרפיה).

מסמכים נוטריוניים ורישום דמי החסות ומס הגולגולת בוסטהופן.

מפקד יהודי אלזס ב-1784.

רשימת החלפת השמות באלזס ב-1808.

בחזרה לבוקובינה - מסע שורשים לרדאוץ ולסדגורה

ברוך רייש

Copyright © 1998

בת 25, דוברת אנגלית, שפגשתי בקרון השינה של הרכבת מבודפסט לטרנופיל. אחרי-כן עשיתי סיור מודרך באתרים היהודיים של סדיגורה, עם פרופסור גריגורי צ'רבניוק (Grigori Chervenuk) מהאוניברסיטה של צ'רנוביץ, יליד סדיגורה.

בחודשים שלפני הנסיעה תכננתי באינטנסיביות את כל הפרטים של סידורי הנסיעה והמטרות שלי בהגיעי לשם. נמסר לי ממקורות מוסמכים כי מעט מאוד רישומים נשארו בסדיגורה. לכן לא ציפיתי להרבה ותכננתי לראות את המקומות בלבד, כגון בית הכנסת הגדול ובית העלמין. ידעתי שאלה עדיין קיימים, מאחר שראיתי תמונות שצילמה איירין סילפין, שבעלה היה קרוב משפחה למשפחת רינצלר מסדיגורה. צילום של בית הכנסת הגדול בזמנים טובים יותר ניתן לראות באנציקלופדיה יודאיקה, בפרק על סדיגורה. באמת רק רצייתי להתהלך ברחובות של העיר שידעתי את שמה, אבל מעט מאוד ידעתי עליה.

צ'רנוביץ

בהגיעי לצ'רנוביץ טלפנתי לסופר היידיש מר יוסף בורג, שגב' רות גביס המליצה עליו במאמרה, ושידעתי שהוא מדבר קצת אנגלית. הוא הזמין אותי לבקר בדירתו, ויהודי אחר שהזדמן במקרה למקום עזר לי למצוא את הדירה כאשר הסתובבתי ברחוב השומם. מר בורג אירח אותי בחום, וצלצל מיד לגב' פינקל, שציפתה לי מאז שקיבלה את המכתב מד"ר רינצלר. ידעתי שהיא הסכימה לעזור לי אבל לא ידעתי איזה סוג של עזרה היא תוכל להציע. היא אינה דוברת אנגלית, והיה עלינו להתגבר על מחסום השפה. לשמחתי מצאתי שהיא כבר דאגה למתרגמת, אינה זלצר, אשה יהודיה המלמדת אנגלית במכללה מקומית. אינה לא ביקשה כל גמול על עבודתה, והיתה לצידי שלושה ימים, 8 שעות ביום, במזג אוויר לא נעים, חם ולח. אחרי מספר שעות של שיחה ותכנון, יצאנו במונית לסדגורה - אינה, ייבגיה, אלכס טראסי (חבר של ד"ר רינצלר) ואני.

סדגורה

בשנים שלפני מלחמת העולם הראשונה היתה סדיגורה עיר שוק כ-3 מיל ממרכז צ'רנוביץ, עם אוכלוסיה של קרוב ל-12,000, 80% מהם יהודים. זו היתה עירו של הרבי מסדיגורה, ר' ישראל פרידמן מרוז'ין, שהתיישב בסדיגורה באמצע המאה ה-19 וייסד את השושלת החסידית הפעילה עד היום. לא כל תושבי סדיגורה

הקדמה

בוקובינה קראה לי, כאשר הכנתי תכנית לנסיעת עסקים לבודפסט. הרגשתי שהמרחק בין המקומות לא גדול, כך שיכולתי לתכנן גם מסע של 10 ימים אל בוקובינה. אזור זה היה חלק אינטגרלי ממולדובה (1490-1775), ומ-1775 עד 1918 הוא היה המשלט בקצה המזרחי של האימפריה האוסטרו-הונגרית. בין שתי מלחמות העולם נשלטה בוקובינה על-ידי רומניה, ואחרי מלחמת העולם השנייה חולקה בין רומניה ואוקראינה. בוקובינה היא מקום הלידה של סבי וסבתי מצד אבי. אף-על-פי שהם נפגשו בניו-יורק, רוז שכטר ומוריס רייש נולדו במרחק של 30 מיל זה מזה, בשנות ה-80 של המאה הקודמת. סדגורה, מקום הלידה של סבא מוריס הוא היום פרור של בירת בוקובינה, צ'רנוביץ (Czemowitz, Cherivtsi), באוקראינה. רדאוץ (Radautz, Radowitz), ביתה של סבתי רוז, היא עיר קטנה ברומניה של היום.

כאשר התחלתי לתכנן את המסע לרומניה ולאוקראינה, ביקשתי עצה מקבוצת הדיון של JewishGen. בכל התשובות יעצו לי להצטרף לקבוצת תיור, ולא לנסות להתגבר על המסע לבדי. ובוודאי, החלטתי לנסוע לבד.... אבל בתכנון מדוקדק ביותר. קיווייתי שידעויות בצרפתית וקצת בגרמנית יהיו לי לעזר, ואכן כך היה. חבריי מ-JewishGen ומקבוצת הדיון של רומניה SIG-ROM הפנו אותי אל ד"ר גבריאל רינצלר (Dr. Gabriel Rinzler), יליד צ'רנוביץ, שביקר לאחרונה בעיר אבותיו. ד"ר רינצלר יעץ לי בדבר הדרכים לאוקראינה ויצר בשבילי קשר מצוין עם הקהילה היהודית. הוא כתב לגב' ייבגיה פינקל (Evgenia Finkel), המזכירה של החברה לתרבות יהודית בצ'רנוביץ "א' שטיינבארג" (הקרויה על שם סופר היידיש המפורסם אליעזר שטיינבארג מצ'רנוביץ), וביקש ממנה לעזור לי אם תוכל. לעזר רב בתכנון המסע היו גם העצות הרבות בספרה של רות גאויס (Ruth Gavis) - ורצה המקרה שרות ובעלה גרי התאכסנו באותו מלון בצ'רנוביץ באותם ארבעה לילות שהייתי שם. אין טוב ממצאת שני גניאלוגים משופשפים כמוהם באתר, כמקורות ידע וכחברים! בעזרתם, הייתי מסוגל להתמצא ביתר קלות בבירוקרטיה של שיטת הארכיונים באוקראינה.

החלק האוקראיני של מסעי התחיל בצורה מבשרת טובות, בחברתה של אשה אוקראינית צעירה מקסימה

נימנו עם חסידי הרבי. אבי-סבי הרש רייש היגר מסדיגורה לארצות הברית בערך ב-1914, והוא היה אורתודוקסי אך לא חסיד, עד כמה שאני יודע.

בזמנים הקשים של תחילת המאה. גם היום החיים קשים באוקראינה - ראיתי סימני עוני ושמעתי סיפורים של אבטלה ומשכורות לא משולמות, בכל מקום.

פרופסור צ'רונוניוק הראה לי בית ישן גדול, שהיה, כפי שהוא זכר, בית משפחת רייש לפני שנים. התגורר שם חזקל רייש הסנדלר, בעל אותו מקצוע כמו סבי. אינני יכול להיות בטוח, כמובן, אבל יכול להיות שזה היה בית אבותי, וצילמתי הרבה תמונות. מאיר קאושנסקי נתן לי את השמות והכתובות של משפחה בשם רייש שעלתה מסדיגורה לישראל לפני כ-8 שנים. כתבתי להם ואולי הם ידעו יותר פרטים על משפחתי.

בעידודה של משפחת הגניאלוגים גאביס, שהיו חבריי למסע, החלטתי לנסות ולבקר בארכיון העיר צ'רונוניוק. היה גמול למאמץ שהשקעתי, כי מצאתי את התאריך המדויק של נישואי אבי-סבי הרש רייש עם זוסל פויררשטיין. בפנקס לא היו רשומים יותר מאשר השמות והתאריך, אך היתה בי תחושה של חמימות כשראיתי במו עיניי את הכתוב. בארכיון זה ניתן להשיג את הרישומים הבאים מסדיגורה ומהקהילות הסמוכות (רוהו'נה, נוי-זוקצה): נישואין מאזור סדיגורה/רוהו'נה מהתקופה 1877-1890 ופטירות מהשנים 1885-1904. אין להם רישומי לידות מתקופה זו. ייתכן שקיימים רישומים לתקופה שאחרי 1900. גדרש תשלום של 29 גריון (כ-\$10) לכל רישום, ולא ניתן לצלם אותם, אבל הארכיון מוכן לספק שיכתוב של הרישומים באוקראינית. בכל זאת, לפני שעזבתי הם הגמישו קצת את המדיניות שלהם והראו לי 30 רישומי לידה בשם רייש, מהם קניתי 3 שתורגמו בשבילי מגרמנית לאנגלית טובה מאוד.

רדאוק

עם כל התכנון המדוקדק למסע בסדיגורה, לא הקדשתי הרבה זמן לתכנון הנסיעה לרדאוק. לפני מלחמת העולם הראשונה רדאוק היתה 35% יהודית, והיה בעיר גם מספר גדול של גרמנים ורומנים. אולם בן-דודי בן ה-88 שגדל ברדאוק, מנדל הלפרין (ראה את האתר www.jewishgen.org/Yizkor/transnistra.html) נתן לי את השם של חבר שלו שקיווה שהוא עדיין בחיים. ממקורות אחרים קיבלתי את הכתובת ואת מספר הטלפון של מרכז הקהילה היהודית ברדאוק, ואת הכתובות של שלושה בתי-כנסת, כולל בית-הכנסת הגדול של רדאוק (הטמפל), שנבנה בשנות ה-1880 כמתנה של ה"קייזר" לתושביה היהודים של רדאוק. בבוקר לפני עזיבתי את צ'רונוניוק, שוחחתי בטלפון עם פרופ' טניה גרינברג ממועד הקהילה היהודית ברדאוק. היא הפנתה אותי למלון "אזור" (Azur), מלון חדש בדרך מצ'רונוניוק לרדאוק, דרך דורנשט. אחרי

כשהגענו לסדיגורה עצרנו בביתו של מאיר יוסף קאושנסקי, אחד מהיהודים המעטים שעדיין חיים בסדיגורה. מאיר הוא רופא בגימלאות, בעל אופי שמח וחיוך חם. הוא הצטרף למוניט שלנו והראה לנו את הדרך לבית העלמין. שם עברנו בשדה מלא מצבות שבורות כדי לראות את הקבר של הרבי מסדיגורה. השערים שסגרו על חלקת הקבורה של השושלת החסידית חוללו לאחרונה והיו מונחים על הארץ. הקבוצה כבר היתה מוכנה לעזוב, אבל אני עוד ביקשתי להסתובב מספר דקות בין האבנים שנשארו שלמות. הרי לא יכולתי לעבור את כל הדרך הארוכה הזאת ולא לחפש גם מצבות של רייש. בזמן שהקבוצה יושבה בצל, לקחתי את המצלמה ועברתי בשטח וחיפשתי מצבות עם שם קריא. על כל המצבות היו כתובות בעברית, ועל כ-10% מהן היו גם כתובות בגרמנית. בין אלה מצאתי שתיים עם השם רינצלר - מידע ותמונות שיכולתי להביא לד"ר רינצלר. לא עברו מספר דקות, ומצאתי מצבה עם השם רייש, ולאחריה שתיים נוספות.

למחרת בבוקר חזרתי לבית העלמין לבדי. עתה ידעתי את הדרך, והצלחתי לתקשר עם נהג המוניט, למרות קשיי השפה. מצאנו את בית העלמין, והמוניט חיכתה לי שעתים עד שעברתי בצורה שיטתית בין המצבות. זה לא היה קל, כי האוויר היה חם ולח, והצמחייה מסביב לקברים היתה סבוכה מאוד. בכל צעד יכולתי להיתקל באבן או ליפול לבור. בביקור זה מצאתי עוד מצבות עם השם רייש, ואחרות עם השמות קרנר ובנדיט, שמות משפחות מאותו אזור. על אף שלא קישרתי עדיין את השמות שמצאתי עם משפחתי, לפחות למדתי שהמשפחה היתה כנראה גדולה, אם היו כל-כך הרבה מצבות שעדיין עמדו (מצאתי 110) עם השם רייש כתוב עליהן.

באותו יום אחרי-הצהריים חזרתי לסדיגורה עם פרופסור צ'רונוניוק ועם אינה ואלכס. פרופ' צ'רונוניוק עוסק עתה בכתיבת היסטוריה של הקבוצות האתניות בעיירת הולדתו, ושמח להיפגש אתי. הוא הראה לי את יתר הבתים והאתרים היהודיים. בית הכנסת הגדול עומד בחורבנו, שלד עזוב, שבתקופה הסובייטית היה בית מלאכה. בסמוך לו בית הרבי, שהיה משרד עירוני עד 1995, עזוב גם הוא כיום. על הדלת האחורית שלט באנגלית, רוסית ועברית "מרכז בית-הכנסת של סדיגורה", אך ברור שהמשרד אינו בשימוש. מראות אלה והמראות האחרים של בתי העיירה, והשוק הפעיל במרכז העיר, שפכו אור, במידת מה, על צורת החיים

שהתמקמתי במלון (17 דולר ללילה לחדר נעים למדי עם חסרונות קטנים כמו שקע חשמלי חשוף ואסלה ללא מושב), מצאתי את הדרך למשרדה, בעזרת שוטר מקומי. היא קיבלה אותי בחמימות, והיתה מקור מידע חשוב במשך כל זמן ביקורי. ידיעותי בצרפתית ובגרמנית היו לי לעזר רב ברדאון.

פרופ' גרינברג הציעה לפתוח בשבילי את דלתות בית הכנסת הגדול - מראה מדהים במרכז העיריה. הבניין היה במצב טוב מאוד, עם קישוטי זהב שהדגישו את הארכיטקטורה המיוחדת. נודע לי יותר מאוחר שהבניין שופץ לפני כ-17 שנה. גם פנים בית-הכנסת היה מדהים, וצילמתי הרבה. בן-דודי מנדל עזר אחרי מלחמת העולם השנייה לבנות מחדש את הבימה ואת הספסלים, לכן צילמתי את השטחים האלה באופן מיוחד. היתה זו חוויה מרגשת להיות בתוך בית-הכנסת הגדול הזה, שידעתי שהיה במורד הרחוב מבית משפחתי. כיום זהו בית-הכנסת היחיד ברדאון, המשרת קהילה של 94 אנשים בלבד, רובם מבוגרים. בשבת בבוקר הלכתי לתפילה, שהתקיימה באולם קטן על-יד הכניסה. היינו רק חמישה אנשים בתפילה. הם היו חברותיים, וסקרנים בנוגע אלי. צילמתי את מר בנימין, את מר דויד ואת בנו, ואת מר קופר, ושלחתי להם את התמונות לראש השנה.

הזכרתי לפני פרופ' גרינברג את שמו של החבר של בן-דודי מנדל, שייקה זלצר. היא הכירה את שמו מיד. היתה זו בשבילי התרגשות אמיתית למצוא קשר חי למשפחתי. שייקה הוא היום בן 90 ועיוור, אך הוא זכר היטב את אם-סבתי הינדה ברוקר שכטר, וגם אחרים מבני המשפחה של אבי-סבי ליזר שכטר. פרופ' גרינברג נתנה לי יותר מאוחר את הכתובות של בני המשפחות האלה בישראל, ואני בטוח שאלמד מהם הרבה.

בנו של שייקה, דניאל, דיבר אנגלית טוב למדי והסכים לשמש לי מתורגמן ביום שלמחרת. תכננתי לבקר בארכיון ובבית-העלמין, ולנסות למצוא את בתי-המשפחה. בעזרתו של דניאל הצלחתי בשני דברים אלה. הארכיון היה סגור בבוקר, לכן לקח אותי דניאל לשומר בית-העלמין. הוא לקח אותנו לבית-העלמין הפתוח, הנמצא בקצה המזרחי של העיר. בית-עלמין זה היה במצב טוב, לא חרב כמו זה שבסדיגורה. טניה בודקת את בית-העלמין כל חודש ואומרת לשומר מה התיקונים שיש לעשות! בעזרת צילומים של קברי אבות-הסבים שלי, שקיבלתי מקרובים לפני הנסיעה, מצא השומר את שני הקברים תוך כ-30 דקות. הקברים היו במצב טוב מאוד. צילמתי מצבות אלה ומצבות אחרות עם השמות שכטר, ברוקר וקסטנר (בשביל

בן-דודי). אפילו דניאל מצא את מצבות הסבים שלו. בית-הכנסת בכניסה, מכוסה כיפה, משמש כיום מחסן לדברים שונים, כמו גדרות ברזל וחבילות חציר. האנדרטה לקורבנות שואת טרנסניסטריה נמצאת בצד ימין של הכניסה לבית-העלמין. זהו מבנה מרשים ויפה מאוד.

גם ביקורי בארכיון, אחרי-הצוהריים, היה מוצלח מעבר למצופה. בינואר 1998 שכרתי גיאלוג מקצועי, פרופ' ל' גיאמנט (Prof. L. Gyemant <gyemant@zortec.ro>) מאוניברסיטת נאפוקה (Napoca) בקלוז' לחקור את הרישומים שלפני 1890 בארכיון המחוזי בסוצ'אבה, לא רחוק מרדאון. פרופ' גיאמנט הגיש לי דו"ח בתחילת יוני 1998, לפני נסיעתי. מאחר שרישומים מאחרי 1890 נמצאים רק ברדאון, תכננתי לבדוק את הרישומים האלה בעצמי. בשביל כל רישום שביקשתי התקיים חיפוש מעיף למדי, והיה די ברור שארכיון העירייה של רדאון לא היה רגיל לקבל אורחים המתעניינים בתולדות משפחתם. היה ברור, עם זאת, כי נמצאים בארכיון רישומים רבים של הקהילה היהודית לפני 1890 ואחרי שנה זו. מצאתי רישומי לידה של סבתי ושל רוב אחיה ואחיותיה, אך לא מצאתי שני רישומי נישואין שחיפשתי. מצאתי גם רישומי פטירה של אבות הסבים שלי, אבל לא של אבותיהם. אולי הם מתו במקום אחר בזמן מלחמת העולם הראשונה? רוב הרישומים שמצאתי היו בגרמנית, ואלה שמאחרי מלחמת העולם הראשונה היו ברומנית. לא הורשיתי לצלם, אבל העתקתי ביד את הרישומים הכתובים גרמנית, ודניאל את אלה הכתובים רומנית. לא נדרש מאיתנו תשלום על כך, והודיתי להם בחום.

ביומי האחרון ברדאון העזתי לבקר שוב בארכיון, ללא מתורגמן. השתמשתי במעט הגרמנית שידעתי כדי לתקשר עם הארכיונאי, ומצאתי רישום פטירה שהפנה אותי לכתובת המדויקת של בית-משפחתי. כבר בראשית שהותי שם חשבתי שזה היה הבית, והרישום הארכיוני אימת זאת. חזרתי למקום, וביקשתי בגרמנית רשות להיכנס לחצר. האישה בחנות בקדמת הבית זכרה שלפני שנים היתה שם מאפייה, וזו היתה מלאכתו של אביו של מנדל - לבטח זה היה הבית שבו גדלו מנדל וכמה מבני משפחתי האחרים. למרות נוכחותם של שני כלבים, נכנסתי לחצר. אחרי שעשיתי כמה צילומים, הסתובבתי ועזבתי בסיפוק רב, בידועי שמצאתי את הבית ששמעתי עליו רבות. בית אחר של משפחתי, מעבר לפינה, נהרס לפני זמן רב. שכן דע לתאר לי אותו, אבל כל מה שראיתי היה שטח ריק. הבתים לאורך הרחוב היו בוודאי דומים לו, וצילמתי אותם גם-כן.

גפלא וגבעה מיוערת. רוב המצבות מסומנות בצדן במספרים, סימן שמישהו סקר את המקום ואולי הכין מפתח. גם כאן מצאתי וצילמתי הרבה מצבות ממשפחת שכטר. עדיין לא מצאתי קשר בין משפחתי ובין המצבות האלה, אבל נסיעה זו לאחד הכפרים היפים ביותר בבוקובינה ופגישתי המקרית עם שניים מתושביה המבוגרים, היוו יותר מגמול נאות לביקורי. אם יזדמן לי לבקר שוב בבוקובינה, עדיין יהיה לי הרבה מה לעשות. אני בטוח שהארכיונים ובתי העלמין שבאזור מכילים עוד הרבה מידע על תולדות משפחתי. אך ביקור זה, גם אם יישאר היחיד, יישאר לעולם חרות בלבי.

הקרפטים וגורה הומורולוי (Gura Humorului)
הנוף של בוקובינה הוא מקסים: גבעות יפות, סוסים רתומים לעגלות, פרות רועות לאורך הדרך, ולצד מערב ההרים המכוסים עצי יער. גם הארכיטקטורה נעימה מאוד, ובאות המים של בוקובינה הם מסוג הבארות המקושטות שבאגדות. דודתי היתה מספרת לי סיפורים על גורה הומורולוי, עיר לרומה של רדאויץ אך מהעבר השני של רכס הרי הקרפטים. חשבתי שזה היה אולי מקום מגוריו של אבי-סבי, שכטר, וביקרתי בעיר. היה לי מזל ופגשתי שניים מתוך שבעת היהודים שבעיר, מר הרשקוביץ ומר יוני, נשיא הקהילה. מר הרשקוביץ הראה לי את בית-העלמין, שהיה במצב טוב יחסית, ממוקם בתוך נוף מדהים מעל לנהר, בין אחו

הערות חשובות למבקרים בסדיגורה

לקשר עם הקהילה היהודית:

Mr. Joseph Burg

Sheptyzki Str. 13/9

274000 Chernivtsi

טלפון ופקס: 380 3722 2-06-01

מר בורג הוא נשיא הקהילה. הטוב ביותר לכתוב לו ברוסית או בגרמנית. הוא יענה אם תשלחו שני קופוני-דואר בינלאומיים. מר בורג הוא סופר יידיש פעיל ואדם נהדר.

קשר חשוב אחר:

Mrs. Evgenia Finkel, Secretary

Chernivtsi Society of Jewish Culture "E. Shtainberg"

Teatralnaia Pl. 5 Room 30

Chernivtsi 274000

טלפון: 380 3722 24179, בבית 21258

גב' פינקל היא מזכירת הקהילה. היא חיכתה לי ולא ייאמן כמה היא טרחה בשבילי.

הארכיון שבו נמצאים רישומי היהודים בסדיגורה וקהילות הסמוכות:

Z.A.G.S. Archives

Kobilyanska Str. 31

274000 Chernivtsi Ukraine

Tel.: 380 3722 2-52-25

נכנסים לחצר-הבניין, ועולים במדרגות בצד ימין, המובילות לארכיון.

בסדיגורה חייבים לראות את בית-הכנסת הגדול, ואת ארמון הרבי מסדיגורה: רח' מריה תרזה (Maria Theresa) 192. הבית נמצא מאחורי העצים והשיחים לאורך הרחוב. בית-העלמין הוא בקרבת בית-הספר ברחוב Nalepky.

למידע על ההיסטוריה של סדיגורה:

Professor Grigori Ivanovich Chervenyyuk

Chernivtsi State University

פרופסור צ'רווניוק כותב את תולדות הקבוצות האתניות של סדיגורה. הוא יעריך מאוד אם תשלחו לו מידע על המשפחות היהודיות ותמונות.

באינטרנט:

למידע על סדיגורה: <http://www.jewishgen.org/ShtetLinks/sadgura/sadgura.html>

בסוצ'אבה יש משרד תיירות עם אנשים דוברי אנגלית, המזמינים מקומות במלונות, כרטיסי רכבת וכו'. הכתובת:

Bukovina Estur
Strada Stefan cel Mare 24
Suceava

טל' 40 302 223259

פקס 40 302 520223

חפשו את Christien Janos או "Teddy"

בסוצ'אבה, מלון אליס (Alice) הוא הרבה יותר נעים מאשר מלון אזור ברדאוץ. מסוצ'אבה לרדאוץ 45 דקות נסיעה במונית, ויש גם שרות רכבת ואוטובוס.

הערות חשובות למבקרים ברדאוץ

לקשר עם הקהילה היהודית ברדאוץ:

Prof. Tania Grinberg (מדברת גרמנית וקצת צרפתית)

Comunitatea Evreilor

Aleea Primaverii 11

Block 14, Apt. 1

Radauti 5875

משרד 40 30 461333

בית 40 30 462713

בית-הכנסת הגדול של רדאוץ (לא להחמיץ!): Str. Uno Mai 2

רישומים יהודיים נשמרים במחלקת הארכיון של העירייה:

Primaria Municipiului Radauti

Str. Piata Unirii nr. 2

Jud. Suceava

cod. 5875 Romania

הארכיון הוא בקומה ראשונה, הדלת האחרונה משמאל. הם גם יודעים "לתרגם" את השמות והמספרים הישנים של הרחובות לכתובות הנוכחיות.

באינטרנט

למידע על רדאוץ: <http://www.jewishgen.org/ShtetLinks/radauti/radautz.html>

ברוס רייש נולד וגדל בניו-יורק, למד מדעים ביולוגיים במכללת ואסאר, באוני' קורנל ובאוניברסיטה של ויסקונסין, ושם קיבל את הדוקטורט בשנת 1980. כיום הוא פרופסור באוניברסיטת קורנל, ובעבר היה נשיא של בית הכנסת בית-אל בג'נבה ובניו-יורק. התעניינותו בגנאלוגיה התחילה בנעוריו, כאשר סבתו מבוקובינה ואחיותיה היו מספרים סיפורים על ילדותן בארץ הרחוקה הזו. העניין בנושא התעורר מחדש לפני שנתיים, כאשר קיבל צלצול טלפון מפתיע מאשה בוורמונט, שהסתבר שהיא קרובת-משפחה רחוקה (b.reisch@cornell.edu).

גרמי שמים בשמות היהודיים

מטילדה טג'ר

זונגטל Sonenthal ועוד, ובכל אלה הבסיס המשותף הוא Sonne שפירושו שמש בגרמנית. ישנם גם שמות יהודיים המבוססים על המילה שמש ברוסית Solntse כגון סולנצב Solntsev, סולצוב Soltsov, סונץ Sonts.

הכוכב והזוהר המאפיין אותו מוזכר בשמות הפרטיים הנקביים הבאים: כוכבא או כוכבה, בת כוכבא או בת כוכב - כל אלה שמות עבריים מחודשים, סטלה Stella באיטלקית, אסטרייה Estrella בספרדית, נג'ום Nadjum או נג'מא Nadjma בערבית, ברבים וביחוד. כוכב מיוחד הוא נוגה. זה היה שמו של בנו של דוד המלך (דברי הימים א': ג, ז). כיום בארץ הוא נפוץ יותר כשם אשה מאשר כשם גבר. שם זה מבטא את הזוהר והברק של הכוכב. כמו כן שביט, המשמש בעיקר כשם משפחה עברי מחודש אך גם כשם פרטי. ישנו גם אוריון, על שם קבוצת הכוכבים בשם זה.

שם המשפחה העברי הקשור לפרק גבורה יהודית נודע ביותר הוא בר כוכבא. ישנו שם עברי מחודש והוא כוכבי. שמות משפחה המבוססים על המילה הגרמנית "שטרן" שפירושה "כוכב" הם: שטרן Stern, שטרנברג Sternberg, שטרנה Steme, שטרנגלנץ Sternglanz, שטרנהיים Sternheim, שטרנליכט Sternlicht, שטרנבוך Sternbuch, שטרנפלד Sternfeld ועוד. ישנו גם שם המשפחה נגומה Naguma שפירושו כוכבים בערבית, והוא מקובל בחינם.

כלל השמיים מצויים בשם שחק (שחקים היא מלה נרדפת לשמים), כשם פרטי ושם משפחה עבריים מחודשים, וכמו כן שם המשפחה רקיע, שמו העברי המחודש של הצייר הירושלמי אשר במקור נקרא שטרנפלד=שדה כוכבים.

אין הכוונה להוסיף פה את אוצר השמות הקשורים באור, בשחר וכו' המבטאים את תופעות האור והחושך הנגרמות על-ידי מציאותו או אי-מציאותו של אור השמש.

מכל הנאמר לעיל אנחנו למדים כיצד גרמי שמים שימשו בעבר ועדיין משמשים בהווה כמקור השראה למציאת שמות פרטיים ושמות משפחה רבים ומגוונים בין כל עדות ישראל.

ב-11 באוגוסט השנה היה ליקוי חמה, האחרון במילניום הזה. האסטרונומים קבעו כי הליקוי הבא יחול באזורנו בעוד כשמונים שנה, ואז נכדינו ונינינו יצפו בו. מכאן נראה ההשראה לכתוב על הקשר שבין גרמי השמים לבין שמות היהודים.

הירח והשמש מהווים חלק חשוב ביותר בחיי האדם כי הם מבדילים בין יום ולילה ובלי שמש אין חיים אפשריים על כדור הארץ. אל נשכח שלוח השנה העברי מבוסס על סיבוב הירח מסביב לכדור הארץ וחודש נקרא גם ירח. הביטויים "ירח דבש" או להבדיל "מוכה ירח" מאיירים היטב את מקום הירח בחיי היומיום. מרכזיותם של הלבנה והחמה בחיי האדם הניעה את החברה להנציחם בשמות הפרטיים ושמות המשפחה. גם הכוכבים היוו מקור למתן שמות בגלל זוהרם והמיסתורין האופף אותם.

את הירח מוצאים בשמות פרטיים כגון: לבנה בעברית, לונה בספרדית, קאמר או קאמרה בערבית. שמות המשפחה המתיחסים לירח הם: ירח, ירחי, יאראק Yarac/Yarah (באיטליה היהודים ביטאו את ה"ח" כ-"ק"). ישנה סברה שיהודים אלה קיבלו את שמם מן העיירה Lunel שבדרום צרפת, כי Lune פירושו ירח בצרפתית. יש להוסיף שהשם לינל Lunel קיים בין יהודי צרפת.

בגרמנית קיים השם מונד (Mond=ירח בגרמנית) וכל שאר שמות המשפחה הנגזרים ממנו: מונדברג, מונדשטיין, ועוד. בטוחני שקיימים צירופים נוספים הכוללים את המילה ירח בשפות שונות. כאשר רואים רק חלק מהירח מדברים על סהר, המשמש כשם פרטי זכרי וכשם משפחה עברי מחודש.

את השמש כשם פרטי מוצאים בין שמות הנשים היהודיות הספרדיות: סול Sol (שמש בספרדית) ושם החיבה סוליקה. יש להבדיל כאן בין שם זה לבין סול הזכרי שהוא קיצור של "סולומון" או שלמה המקובל בין יהודי אשכנז. ישנו גם השם התנכ"י שמשון. בשמות המשפחה: שמש בעברית מצוי בעיקר אצל יהודי עיראק ואירן. קיימת גם הווריאציה שמוש, בהאלב שבסוריה. שמות המשפחה האשכנזיים הכוללים את המילה שמש הם: זונברג Sonnenberg, זונבליק Sonnenblick, זוננבורג Sonnenburg, זוננפלד Sonnenfeld, זוננשטיין Sonnenschein, זוננשטיין Sonnenstein.

1. אבן שושן, אברהם: ילקוט השמות הפרטיים, מוסף ב' למילון החדש. ירושלים, קריית ספר, תש"ל.
2. מדריכי הטלפונים בכל אזורי החיגוג של הארץ.
3. Bas I Vidal, Jordi: Diccionario de los nombres de persona. Barcelona, Editorial de Vecchi, 1994.
4. Beider, Alexander: Dictionary of Jewish Surnames from the Russian Empire. Teaneck, NJ, Avotaynu, 1993.
5. De Felice, Emidio: Dizionario dei nomi italiani. Milan, Mondadori, 1986.
6. Hanks, Patrick & Flavia Hodges: A dictionary of First Names. Oxford, Oxford Univ. Press, 1994.
7. Laredo, Abraham: Les noms des Juifs du Maroc. Madrid, Inst, Arias Montana, 1978.
8. Levy, Paul: Les noms des Israelites en France. Paris, Presses Universitaires de France, 1960.

 אצבע חמה 19 באפריל
 אסתר רמון

חלפה כמעט שנה מאז אבד לנו אחד החברים הנאמנים והמסורים - דן ברלב. במשך שנים רבות הוא טרח לאסוף מידע על משפחתו, משפחת בריל (Bruell) ואכן השם החדש ברלב נגזר משם זה. מקור המשפחה בבוואריה שבגרמניה. אבותיו מצד אביו חיו יותר מ-250 שנה בעיר הקטנה ליכטנפלס (Lichtenfels) בפרנקוניה העליונה, בוואריה, עיר שהתפתחה מיישוב שהוקם לפני כ-1,000 שנה. דן התמחה במחקר הגניאלוגי באזור זה, וכל חבריו, וכן באי הארכיון הכללי לתולדות העם היהודי, התייעצו אתו במחקריהם באזור זה בפרט ובגרמניה בכלל. בארכיון זה עמדו לרשותו באופן קבוע כל הספרונים על פירת (Fuerth) ועל נירנברג (Nuernberg).

הוא עבד בשיתוף פעולה הדוק עם צרלס סטנטון (Charles Stanton) בניו יורק, חוקר נודע האוסף מידע על כל משפחות היהודים בבוואריה והוא ששרטט עבור דן את כל עצי המשפחה במחשב שלו.

דן פרסם מאמר מעניין לתולדותיה של משפחת בריל - גילויים של בני משפחה שהקימו מוסדות בארץ הקודש לפני 130 שנה. המאמר הופיע בחוברת שלנו "לבית אבותם" 3-4, 1990, ובו הוא מספר כיצד גילה את הקשר בין משפחת בריל ובין משפחת רטיסבון, מייסדי מנזר רטיסבון בירושלים וקהילת נוטר-דאם-דה-סיון (Notre Dame de Sion).

יהי זכרו ברוך.

הודעות שונות

כדי להצטרף לקבוצה, אנא שילחו דואר אלקטרוני לפי הכתובת: <olswanger@mindspring.com>

אנה אולסוונגר היא חברה בחברה הגניאלוגית היהודית של סט. לואיס ובחברה הגניאלוגית היהודית של לוס אנג'לס.

הודעה חשובה מהקרן הקיימת לישראל

ההודעה שלהלן הופיעה בעיתון "Jerusalem Post" וקוראינו עשויים למצוא בה עניין.

"קרן קיימת לישראל" מבקשת להודיע כי בדיה רשימה של נעדרים באירופה מתקופת מלחמת העולם השנייה, הנוגעת לנכסי קרקעות שנוהלו או מנוהלים ע"י קק"ל.

קק"ל מסוגלת היום לטפל בשאלות הציבור בעניין זה, ומזמינה את המעוניינים לקבל מידע נוסף על קרובים נעדרים לכתוב לנו, ולמסור פרטים על הנעדר ועל הקרבה המשפחתית.

את המכתבים יש לשלוח למשרד היועץ המשפטי, קרן קיימת לישראל, ת"ד 283, ירושלים 91002. כל השאלות ייענו ויטופלו.

נא לשים לב כי קק"ל הוציאה רשימה של נעדרים ממזרח אירופה במלה"ע השנייה, שאת רכושם בישראל היא מנהלת או ניהלה בעבר. הרשימה מכילה גם שמות של אנשים שקק"ל טיפלה בהם בצורה זו או אחרת בעבר, אבל אין לגביהם רכוש רשום. אם הינכם מוצאים ברשימה שם של קרוב נעדר, תוכלו לכתוב לקק"ל, ולציין את שם הנעדר ואת הקרבה המשפחתית. לא נוכל לענות על שאלות הנוגעות לפרטים אישיים על הנעדרים. את אלה יש להפנות למדור לחיפוש קרובים.

משרד היועץ המשפטי, קרן קיימת לישראל

ת"ד 283

ירושלים 91002

ספר חדש על מחקר גניאלוגי באוקראינה ובמולדובה

הקרן "דרכים אל השורשים" (The Routes to Roots Foundation, Inc.) קרן ללא כוונת רווח, שמחה להודיע על פרסום הספר "שורשים יהודיים באוקראינה ובמולדובה: דפים מן העבר ורשימות ארכיוניות" מאת הגניאלוגית וההיסטוריונית מרים ויינר, מחברת הספר "שורשים יהודיים בפולין" (Jewish Roots in Ukraine and Moldova: Pages from the Past and Archival Inventories), by Miriam Weiner.

הספר מכיל את הרשימות המקיפות ביותר שפורסמו אי-פעם, באנגלית, מארכיוני אוקראינה ומולדובה (מקודם בסרבית). הרשימות הורכבו בשיתוף פעולה רשמי עם ארכיון מדינת אוקראינה ועם הארכיון הלאומי של מולדובה, והן מכילות חומר הן על הכפרים הקטנים ביותר והן על הערים הגדולות באוקראינה ובמולדובה.

624 העמודים כוללים: 970 צילומי צבע מ-190 ערים, 121 צילומי שחור-לבן, 115 דוגמות-מיסמכים, 20 מפות צבעוניות ו-1392 שמות ערים. משקל הספר כ-2.5 ק"ג.

המחיר \$ 60. להזמנות מחוץ לארה"ב יש להוסיף \$ 15 לטיפול ומשלוח. צ'קים חייבים להיות מבנק בארה"ב. מתקבל גם תשלום בכרטיסי האשראי ויזה ומסטרקארד. קטעים מהספר, וכן טופס הזמנה, אפשר לראות באתר <http://www.itrfoundation.org>. אם ההזמנה היא מחוץ לארה"ב יש להקליק על "international distributors" בטופס ההזמנה.

קבוצת דיון

גב' אנה אולסוונגר פתחה קבוצת דיון באינטרנט לבני משפחות אולסוונגר באמריקה הצפונית, אנגליה, אוסטרליה, ישראל, ליטא וארצות אחרות. אפשר לשלוח ולקבל מידע על אילנות משפחה, או לשוחח עם חברים אחרים.

הספרייה - רכישות חדשות

(באנגלית) חשובים ומעניינים ביותר. נא לראות את רשימת הספרים במדור באנגלית: IGS Library - New Acquisitions

הספרייה שלנו הרייט קסו השתתפה בקיץ 1999 בכנס השנתי ה-19 של איחוד החברות הגניאלוגיות היהודיות, שהתקיים בניו-יורק, וניצלה את זמן שהותה שם לרכישת מספר ספרים חדשים לספרייתנו. הספרים

סיכומי מאמרים

ETSI, vol.2, no. 5, Eté 1999

מטילדה טג'ר

Marrakech, Meknes, Ouezzane, Safi, Sale, Tanger, Tetouan, אגב, אתרים יהודיים שונים כגון בתי כנסת, בתי קברות, גיטאות (מלאחים), מקוואות, בתי ספר, נסקרו בשנת 1989 ע"י הארגון הבינלאומי World Monuments Fund.

פורים של סאראהוסה: פורים של סאראגוסה או של

סיראקוזה, מאת Laurence Abensur-Hazan:

מאמר מרתק על הבעייתיות של זיהוי מקומות אשר בכתובים העברי אות אחת בלבד מבדילה ביניהם. המחברת בוחנת את כל הגירסאות ומוסיפה את רשימת שמות המשפחה מסלונקי ומתורכיה אשר חגגו את הפורים המיוחד הזה. נוסח המגילה מובא בסיום המאמר. מאמר זה מוכיח שוב ושוב את הקשר האמיץ בין היסטוריה לגיאולוגיה.

כתובות ספרדיות- ביבליוגרפיה, מאת Laurence

Abensur-Hazan & Philip Abensur:

זוהי ביבליוגרפיה מוערת של עשרת הספרים הדנים בכתובות בכלל ובתוכן כתובות אחדות ספרדיות. בסוף המאמר ישנה טבלה המראה את פיזורן הגיאוגרפי של 615 כתובות.

הנני להזכירכם כי המאמרים כתובים בצרפתית או באנגלית ומלווים בסיכום בשפה השנייה.

חיפוש אחרי עקבות משפחת אלטראס Altaras

בארכיוני שוניה, מאת Morris Bierbrier:

שם המשפחה הזה לא נפוץ. מוצאים את עקבות המשפחה בחאלב שבסוריה וכמו כן במדינות הבלקאנים. המחבר חיפש את עקבותיו של שלמה אלטראס אשר מקורו בוונציה שבצפון איטליה. כמו במשפחות ספרדיות רבות, בני אלטראס היו בעלי נתיבויות זרות שונות ומכאן החיפוש בארכיונים במדינות שונות, באיטליה בגלל המקור הוונציאני. העיר עברה לשלטון צרפתי ב-1797, ועם מפתחו של נפוליון ב-1815 היא הפכה לחלק מאוסטריה.

בארכיונים של המדינות האלה נשתמרה גם התכתבות קונסולרית בה נמצא חומר בעל חשיבות רבה.

סקירה על מצבם של בתי הקברות היהודיים במרוקו,

מאת Philip Abensur:

נמצא שמצב בתי הקברות בערים הגדולות של מרוקו סביר ביותר. הערים הן: Azemmour, Casablanca, Chechaouen, El Jadida, Essaouira, Fes,

Revue du Cercle de Généalogie Juive, no.58, tome 15, Eté 1999

מטילדה טג'ר

וישי דרשה שילידי צרפת היהודיים יוכיחו את הימצאות משפחותיהם במדינה זאת חמישה דורות אחרונות. לגינבורג לא היה הזמן לבדוק כל פרט ולכן כיום יש לבדוק היטב את אמיתות התעודות הגיאולוגיות האלה. יחד עם זאת אין מקום לפגוע בכבוד האיש אשר הציל משפחות רבות הודות לאימון שהשלטונות רכשו לו.

קהילה יהודית לא ידועה- Eguisheim שבחבל

אלזאס במאות ה-17 וה-18, מאת Denis Ingold:

שתי משפחות התגוררו בתקופה הזאת בעיירה הזאת: משפחת Rothenburger ומשפחת Brunschwig. המחבר מתאר את קורותיהן.

רישום נישואים של יהודים בפריס בין השנים

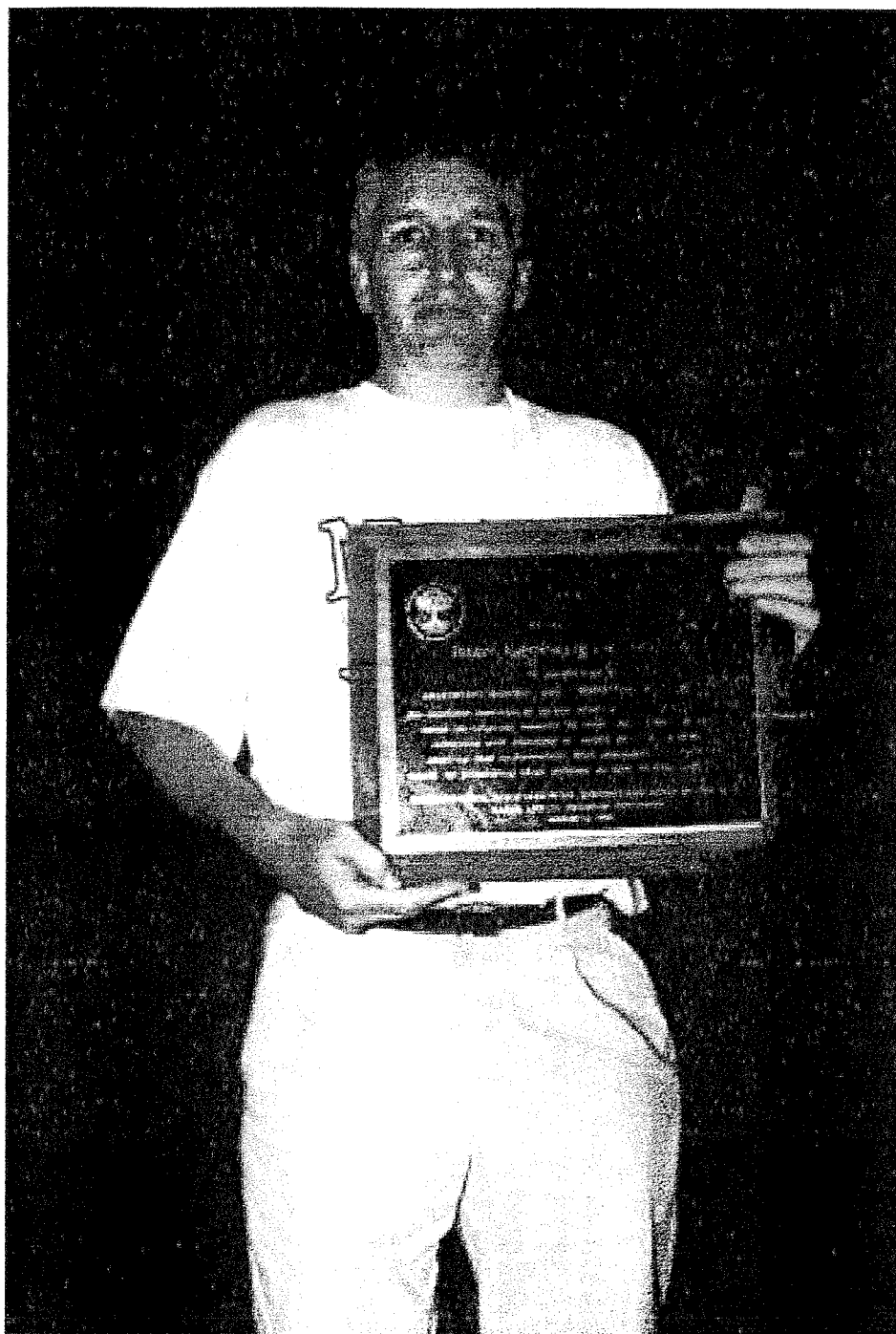
1793-1802 (סרה), מאת Claudie Blamont:

זהו סוף רשימת הנישואין בפריס, אשר על תחילתו דווח בחוברת הקודמת מס' 57. הרשימה הנוכחית מכסה את השמות מ-Zay Fould עד 246 רישומי נישואין. להזכירכם, רישומי הנישואין האלה נמצאו בארכיון העירוני של פריס.

התעודות שנתן פרופ' משה גינבורג בתקופת שלטון

וישי ב-1941, מאת Ernest Kallmann:

המחבר בוחן את אמיתות התעודות הגיאולוגיות אשר הוציא ההיסטוריון הפרופ' גינבורג, כאשר ממשלת

ד"ר-פייר סטרווייס, יו"ר החברה, מקבל את פרס IAJGS, ניו יורק, אוגוסט 1999
Jean-Pierre Stroweis, President of IGS, receiving the IAJGS Award, New York, Aug. 1999